

MEIDENWERK, WAAROM EN HOE WERKT HET?

Theoretisch Verklaringsmodel

CREATING TOMORROW

Cynthia Boomkens
Judith Metz

Colofon

Dit onderzoeksrapport is de derde publicatie van de samenwerking gericht op het versterken van de eigen kracht van meisjes en jonge vrouwen van de Vereniging SOMOSA, de welzijnsorganisaties Combiwel, Streetcornerwork, Dock, IJsterk, The Mall de Baarsjes (YFC) en de opleidingen CMV en SPH, en de lectoraten Youth Spot en Outreach Work van de Hogeschool van Amsterdam. Eerder verschenen De Boer & Metz (2012) *Meiden, wat kan je ermee?* en De Boer & Metz (2014). *Meiden? Dit kan je ermee. Methodische principes van het sekse specifiek werken met meiden.*

Het onderzoek is gefinancierd door DMO en de gezamenlijke stadsdelen van de gemeente Amsterdam en eigen bijdragen van de vereniging SOMOSA en de welzijnsorganisaties.

Youth Spot, het lectoraat jongerenwerk in de grote stad, richt zich op de professionalisering van het jongerenwerk in de grote stad. Youth Spot werkt van onderop (onder meer op basis van de 'tacit knowledge' van jongerenwerkers) met een open blik naar stedelijke, landelijke en internationale ontwikkelingen in de werelden van jongeren, samenleving, wetenschap en beleid. Youth Spot wordt gevormd door de Hogeschool van Amsterdam, ROC van Amsterdam, ROC TOP en de welzijnsorganisaties Combiwel, Dock, Streetcornerwork, IJsterk, Youth for Christ Amsterdam en JoU.

Auteurs: C. Boomkens & J.W. Metz
Lectoraat Youth Spot, jongerenwerk in de grote stad
Cluster Social Work
Amsterdams Kenniscentrum Maatschappelijke Innovatie
Hogeschool van Amsterdam
Postbus 1025
1000 BA Amsterdam
www.hva.nl/youth-spot

Copyright © Hogeschool van Amsterdam, April 2015.

Overname van informatie uit deze beschrijving is toegestaan onder voorwaarde van de bronvermelding.

SAMENVATTING

Achtergrond

Meidenwerk is een seksespecifieke benadering binnen het jongerenwerk, dat zich richt op meisjes en jonge vrouwen van 10 – 23 jaar. Vanuit het werkveld is behoefte om het werken met meiden te versterken middels een onderbouwde methodiek. Youth Spot heeft de handelingsprincipes die ten grondslag liggen aan het seksespecifiek versterken van de eigen kracht in een brede diversiteit aan werkwijzen binnen het sociaal werk geïdentificeerd en met praktijkkennis onderbouwd. Dit onderzoek beoogt vervolgens de werking van het meidenwerk theoretisch te verklaren.

Methode

Drie theoretische concepten, die een krachtgerichte benadering hanteren, staan centraal binnen dit onderzoek: agency, veerkracht en empowerment. Deze concepten worden veelal toegepast binnen het sociaal werk en vrouwenstudies om de positie van vrouwen of jongeren (of beide) te versterken. Deze concepten zijn onderzocht en met elkaar vergeleken en vervolgens naast het doel van het meidenwerk en de negen methodische principes gelegd.

Resultaten

Gebleken is dat Agency het doel van meidenwerk is. Het wordt gedefinieerd als: *“het vermogen van individuen om zelf vorm te geven aan het eigen leven, in relatie met de eigen waarden en in afstemming met hun eigen context.”* Om agency te kunnen vergaren, moet de meidenwerker kennis hebben van de protectieve en risicofactoren (veerkracht) die iemands leven kan beïnvloeden. Hieruit kan worden opgemaakt dat een aantal protectieve factoren overeenkomen met de methodische principes. Het concept van empowerment verklaart ook de toepassing van deze methodische principes en geeft richting aan hoe agency verworven kan worden. Empowerment is in dit onderzoek gedefinieerd als: *“een proces, mechanisme, waardoor mensen, organisaties en gemeenschappen meer zeggenschap verwerven over het eigen leven”* (Rappaport, 1987).

Dit onderzoek leert dat de eerder geformuleerde negen methodische principes niet volstaan. De theorie wijst op het toevoegen van een tiende methodische principe: het aanleren of bewustmaken van vaardigheden.

Conclusies

Dit onderzoek levert een verklaringsmodel op voor de werking van het meidenwerk als generieke methodiek binnen het jongerenwerk. Inzet van het meidenwerk is het versterken van de identiteitsontwikkeling van meisjes en jonge vrouwen, opdat zij als volwassenen zelf vorm kunnen geven aan hun leven. Het

verklaringsmodel maakt inzichtelijk wat meidenwerkers doen in contact met meisjes en jonge vrouwen. Door het theoretische verklaringsmodel is de werkwijze overdraagbaar en is het aannemelijk dat het meidenwerk op deze manier werkt. De effectiviteit van het meidenwerk wordt niet beschreven en dit onderzoek levert daarom geen empirisch bewijs op voor de werking. Ook kan niet worden vastgesteld of beoogde doelen behaald worden. Vervolgonderzoek is nodig om het theoretisch verklaringsmodel meer body te geven, door deze middels wetenschappelijk effectiviteitsonderzoek te onderbouwen.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting.....	2
1 Inleiding en achtergrond	5
2 Meidenwerk	7
2.1 Meidenwerk	7
2.2 Doel van het meidenwerk	8
2.3 Professionaliteit meidenwerk.....	9
2.4 Handelingskennis: Methodische Principes.....	10
3 Methodische verantwoording.....	15
4 Bouwstenen voor een theoretisch verklaringsmodel:	17
4.1 Agency	17
4.2 Veerkracht	22
4.3 Empowerment.....	26
5 Theoretisch verklaringsmodel	33
5.1 Verklaring werking meidenwerk	33
5.2 Verwerven agency.....	34
5.3 Onderbouwing methodische principes	36
6 Conclusie & Discussie	39
Bronvermelding.....	41
Bijlage 1. Beschermende en risicofactoren	45

1 INLEIDING EN ACHTERGROND

Dit rapport behelst de theoretische verklaring van de werking van het meidenwerk als onderdeel van het jongerenwerk. Het onderzoek is tot stand gekomen naar aanleiding van de behoefte van het werkveld (waaronder de vereniging OSA) en de politiek (gemeente Amsterdam) om het werken met meiden te versterken. Zij hebben met name dringend meer kennis nodig om de effectiviteit van het meidenwerk te vergroten. Dit willen zij bereiken door de ontwikkeling van een onderbouwde methodiek die geldig is voor een brede diversiteit aan werkvormen en doelgroepen. Dit onderzoek borduurt voort op praktijkonderzoek naar de handelingsprincipes die volgens meidenwerkers ten grondslag liggen aan het seksespecifieke werken met meiden (De Boer & Metz, 2014).

1.1 AANLEIDING

Aanleiding voor dit onderzoek is de behoefte van het Amsterdamse meidenwerk en de gemeente Amsterdam om de werking van het meidenwerk als werkwijze van het jongerenwerk theoretisch te verklaren. Al in 2011 heeft de vereniging OSA, namens de Amsterdamse aanbieders van meidenwerk, Youth Spot gevraagd om hen te ondersteunen bij de ontwikkeling van een onderbouwde methodiek voor het meidenwerk. Tot nu toe ontbreekt namelijk een uitgewerkte methodiek voor het meidenwerk. Wat wel aanwezig is, is een levendige praktijk van diverse al dan niet beschreven interventies, vele projecten en meer of minder ervaren meidenwerkers.

Een bemoeilijkende factor voor de methodiekontwikkeling voor het meidenwerk is dat de te ontwikkelen methodiek geldig moet zijn voor een diversiteit aan werkvormen en doelgroepen. Het meidenwerk in Amsterdam wordt namelijk uitgevoerd door verschillende jongerenwerkorganisaties die ieder een eigen aanpak hanteren. Bovendien verschilt per situatie, wie de doelgroep is, of er individueel dan wel in groepen wordt gewerkt en wat de specifieke ontwikkelingsbehoeften van de meiden zijn.

Om een begin te maken met de methodiekontwikkeling heeft Youth Spot de handelingsprincipes geïdentificeerd, die ten grondslag liggen aan het seksespecifiek versterken van de eigen kracht in een brede diversiteit aan werkwijzen binnen het sociaal werk. Met dat onderzoek is de impliciete kennis van sociale professionals over het versterken van de eigen kracht van meisjes en jonge vrouwen verwoordt. Per principe is achterhaald wat de functie is, hoe het bijdraagt aan het versterken van de eigen kracht van meiden en wat het aandeel is van de sociale professional in de toepassing ervan (De Boer & Metz, 2012).

Om de gevonden handelingsprincipes te valideren voor het grootstedelijke seksespecifiek werken met meisjes en jonge vrouwen heeft Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Amsterdam, Youth Spot de opdracht gegeven om in samenwerking met de vereniging OSA de bevindingen uit het eerdere onderzoek te toetsen in andere grote steden. De uitkomst daarvan is dat de negen methodische principes

van het seksspecifieke werken met meiden binnen het brede domein van het sociaal werk met praktijkkennis onderbouwd zijn (De Boer & Metz, 2014).

De volgende stap in het ontwikkelen van een onderbouwde methodiek is het onderbouwen van deze methodische principes met literatuur. Daardoor wordt het aannemelijker dat de methodiek zou kunnen werken (Van Yperen, 2010). Een theoretische onderbouwing biedt bovendien ook een verklaring voor de werking van de methodiek. Een beter begrip van de werking geeft meidenwerkers de mogelijkheid om in contact met de doelgroep gericht te kunnen handelen en zo de kwaliteit en effectiviteit van hun beroepsuitoefening te verbeteren. De gemeente Amsterdam, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling en de gezamenlijke stadsdelen, hebben hiervoor de financiële middelen beschikbaar gesteld.

1.2 PROBLEEMSTELLING

Door middel van dit onderzoek wordt beoogd het meidenwerk als werkwijze van het grootstedelijke jongerenwerk op basis van bestaande theoretische concepten te verklaren. Om de werking van het grootstedelijke meidenwerk te onderbouwen met theorie is antwoord nodig op de volgende vraag:

‘Wat is de werking van het meidenwerk voor de identiteitsontwikkeling van meisjes en jonge vrouwen opdat zij als volwassenen zelf vorm kunnen geven aan hun leven’?

1.3 LEESWIJZER

In het volgende hoofdstuk wordt beschreven wat het meidenwerk inhoudt en welke methodische principes volgens de meidenwerkers zelf centraal staan in de uitvoering van het meidenwerk. Hoofdstuk 3 bevat de methodische verantwoording, waarin wordt uitgewerkt op welke manier het onderzoek is uitgevoerd. Vervolgens zet hoofdstuk 4 uiteen wat de theoretische concepten zijn, die de bouwstenen vormen voor het theoretische verklaringsmodel. Hoofdstuk 5 presenteert het theoretische verklaringsmodel en dit rapport sluit af met een conclusie.

2 MEIDENWERK

Dit hoofdstuk presenteert meidenwerk als generieke methodiek van het jongerenwerk. Eerst wordt uiteen gezet wat de kern van het meidenwerk is, haar ontstaansgeschiedenis, de doelgroep en tenslotte het belang van het seksespecifieke werken met meiden in het derde domein. Vervolgens wordt beschreven wat het doel is van het meidenwerk. In de paragraaf 'Professionaliteit' wordt uitgewerkt wat de achterliggende professionaliteitsopvatting van het meidenwerk is. Dit is nodig om de werkwijze goed te kunnen plaatsen. De laatste paragraaf presenteert tenslotte de negen methodische principes die richting geven aan het handelen van de meidenwerkers in contact met de met meiden.

2.1 MEIDENWERK

Meidenwerk is een methodiek van het jongerenwerk die zich richt op een specifieke doelgroep: meisjes en jonge vrouwen in de leeftijd van 10 tot en met 23 jaar. Kenmerkend aan het meidenwerk is dat het seksespecifiek is. Dit betekent dat het geslacht (de sekse) als sociale categorie het uitgangspunt van de programmering vormt. Reden om seksespecifiek te werken met meiden is wanneer het geslacht vrouw van invloed is op de ontwikkelings- of ondersteuningsvraag.

Geschiedenis

Het seksespecifiek werken met meisjes en jonge vrouwen in het jongerenwerk is niet alleen van deze tijd (De Boer & Metz, te verschijnen). Al voor de tweede wereldoorlog bestonden er gescheiden aanboden voor jongens en meisjes. Het doel van dit seksespecifieke aanbod was meisjes voor te bereiden op hun toekomstige taak als huisvrouw en moeder. Na de tweede wereldoorlog werd het meisjeswerk en het jongenswerk samengevoegd tot het jongerenwerk. Eind jaren zeventig, door de stijging van vrouwelijke werkers én de tweede feministische golf, kwam er meer aandacht voor de achtergestelde positie van meisjes in het jongerenwerk (Gemmeke et al., 2011). Zo werden er bijeenkomsten voor alleen meisjes georganiseerd, waardoor het meidenwerk weer op de kaart werd gezet (Metz, 2011). Het meidenwerk richtte zich in eerste instantie op vrijetijdsbesteding en vervolgens meer op het ontwikkelen van maatschappelijke zelfstandigheid van meisjes (Gemmeke et al., 2011). Tegenwoordig richt het meidenwerk zich op het versterken van de eigen kracht van meisjes. Verwachting is dat door te werken aan zelfbewustzijn, het vergroten van zelfregie en het opbouwen van sociaal netwerk de weerbaarheid en zelfredzaamheid van meiden wordt vergroot (De Boer & Metz, te verschijnen).

Doelgroep

Doelgroep van het meidenwerk zijn meisjes en jonge vrouwen in de leeftijd van 10 tot 23 jaar. Kenmerkend voor deze levensfase is dat de doelgroep zich in de tussenfase bevindt tussen kind-zijn en volwassenheid en

bezig is met het 'volwassen worden' in de samenleving. Dit betekent dat zij zich los maken van hun opvoeders en zelf keuzes kunnen maken met betrekking tot hun (toekomstig) leven in de samenleving. De meeste meiden kunnen dit zelf realiseren, of kunnen dat met hulp van hun sociale netwerk (Metz, 2013). Een aantal meiden heeft daarentegen wel hulp nodig van een professional met het volwassen worden. Volgens Metz (2013) komt dit doordat *'zij er alleen voor staan, de achterstanden of problemen te groot zijn of hun netwerk niet in staat is om de benodigde ondersteuning te bieden.'* (p.7).

Specifieke aandacht voor meisjes en jonge vrouwen is nodig omdat, ondanks dat de positie van meiden de afgelopen jaren flink is verbeterd, meiden nog steeds een grotere kwetsbaarheid hebben in het volwassen worden dan jongens (De Boer & Metz, te verschijnen). Zo blijft de positie van meisjes en jonge vrouwen op de arbeidsmarkt nog altijd achter ten opzichte van de positie van jongens. Ook is de persoonlijke veiligheid van meisjes een punt van zorg (Merens, Hartgers & Brakel, 2012). Meisjes hebben, in tegenstelling tot jongens, vaker last van internaliserende problematieken waardoor zij zich vaker terugtrekken. Hierdoor worden hun problemen vaak onnodig laat of soms zelfs te laat ontdekt (Dorsselaer, Zeijl, Eeckhout, Bogt & Vollebergh, 2007; Meeus, 1993). Tenslotte kunnen meisjes te maken krijgen met tegenstrijdige rolverwachtingen. Dit geldt met name voor meisjes met een laag opleidingsniveau of een migratieachtergrond. Deze tegenstrijdige rolverwachtingen worden veroorzaakt door de traditionele rolverwachtingen vanuit huis (of cultuur) van het meisje, het verwerven van economische zelfstandigheid en vanuit de startkwalificatie die vanuit de Nederlandse samenleving verwacht wordt. Ook kunnen meisjes te maken krijgen met het gezien worden als lustobject vanuit de straatcultuur (Merens et al., 2012).

2.2 DOEL VAN HET MEIDENWERK

Eerder is onderzocht wat volgens meidenwerkers zelf het doel van het meidenwerk is (De Boer & Metz, 2014). Het doel wat uit dat onderzoek naar voren kwam kan het best worden beschreven als:

'De begeleiding en ondersteuning van meiden bij hun identiteitsontwikkeling, zodat zij als volwassenen zelf vorm kunnen geven aan hun leven als deel van de samenleving' (De Boer & Metz, 2014, p.27).

Deze beschrijving maakt zichtbaar dat de kern van het meidenwerk uit drie elementen bestaat: (1) het 'zelf'; (2) de 'samenleving' en (3) het 'volwassen worden'. Het impliceert dat meisjes en jonge vrouwen op zoek gaan naar wie zij zijn en wat zij zelf belangrijk vinden, als het ware hun identiteitsontwikkeling. Onderdeel van de identiteitsontwikkeling is dat meisjes en jonge vrouwen zich leren verhouden tot hun omgeving en de maatschappij als geheel. Omdat meisjes en jonge vrouwen opgroeien tot volwassen vrouwen, gaat het bij de identiteitsontwikkeling om de voorbereiding op de sociale rollen (moeder, werknemer, echtgenote) die zij

later als volwassenen gaan vervullen. Meisjes leren bij het meidenwerk zelf vorm te geven aan hun eigen leven. Hierbij gaat het dus zowel om het 'ik' als het 'toepassen van het ik'.

Hoe ziet het volwassen worden binnen het meidenwerk er dan uit? Naast het 'ik' gaat het binnen het meidenwerk (en overigens binnen het gehele jongerenwerk) over de persoonlijke, sociale en maatschappelijke ontwikkeling van een meisje. Dit kan bereikt worden door de combinatie van identiteitsvorming inclusief de emotionele en morele ontwikkeling, levensvaardigheden aanleren en sociale en maatschappelijke participatie (Bradford, 2012; Dieleman, 2012; Veugelers, Derriks, De Kat, & Leenders, 2007; De Waal, 2009). Hierbij is het belangrijk dat jongeren zelf richting geven aan het proces van volwassen worden. Tegenwoordig gaat het bij de persoonlijke ontwikkeling om het volwassen worden waarbij zelfstandig keuzes maken, kansen aangrijpen en verantwoordelijkheid nemen over het eigen functioneren onderdelen van zijn (Metz, 2013).

Kort gezegd gaat het binnen het meidenwerk dus over:

- het bewust worden van het 'ik', in relatie tot de omgeving en de samenleving als geheel,
- het leren uiting te geven aan het 'ik', ook in relatie tot de omgeving en de samenleving als geheel,
- en het leren van de vaardigheden en de kracht die nodig zijn om zelf vorm te kunnen geven aan het eigen leven.

2.3 PROFESSIONALITEIT MEIDENWERK

Het meidenwerk kan het best worden beschreven als een sociaalagogische werkwijze. Kenmerkend voor een sociaalagogische werkwijze is dat er een open benaderingswijze gehanteerd wordt. De professional volgt geen vaststaand stappenplan van a naar b. In plaats daarvan gaat het bij agogisch handelen om professionele ingrepen in het sociale domein met een doelgeoriënteerde, procesmatig, moreel en dialogisch karakter (Donkers, 2012). Voor het beïnvloeden van situaties in de gewenste richting is beschikbaar, (1) de persoon van de werker (karakter, professionaliteit en mens en wereldbeeld), (2) methodische principes en (3) omgevingsfactoren zoals groepsleden, sociaal netwerk, voorzieningen en ouders (Haaster, 2003).

De werkwijze voor seksespecifiek versterken van de eigen kracht van meisjes en jonge vrouwen heeft de vorm gekregen van negen methodische principes, die later in het hoofdstuk worden toegelicht. Methodische principes kunnen het best worden beschreven als uitgangspunten die ten grondslag liggen aan het methodisch handelen van de sociale professionals in contact met de doelgroep. Kenmerkend voor de methodische principes is dat zij naast elkaar bestaan, afhankelijk van situatie, doel, persoon en de beschikbare middelen die worden ingezet (Metz & Sonneveld, 2012). Het verschil met de werkzame factoren is dat dat concept verwijst naar een verzameling van diverse kenmerken van een interventie (Wartna et al., 2012; Yperen, Steege, Addink & Boendermaker, 2010), terwijl de methodische principes verwijzen naar de

uitgangspunten die richting geven aan het *handelen* van de professionals in contact met meisjes en jonge vrouwen.

2.4 HANDELINGSKENNIS: METHODISCHE PRINCIPES

In het eerdere onderzoek dat is uitgevoerd door Youth Spot zijn woorden gegeven aan de zogeheten ‘Tacit Knowledge’ van de meidenwerkers. Tacit knowledge (of impliciete kennis) is de kennis die voor professionals zo vanzelfsprekend is, dat zij zich er niet meer van bewust zijn dat zij over deze kennis beschikken (Spierts, 2005). Middels interviews met meidenwerkers is geprobeerd deze impliciete kennis boven water te krijgen. Hier zijn negen methodische principes uit voort gekomen (De Boer & Metz, 2012). Per principe is achterhaald wat de functie is, hoe het bijdraagt aan het versterken van de eigen kracht van meiden en wat het aandeel is van de sociale professional in de toepassing ervan. De gevonden handelingsprincipes zijn vervolgens gevalideerd voor het grootstedelijk jongerenwerk in Nederland (De Boer & Metz 2014).

De methodische principes zijn momenteel alleen gebaseerd op de praktijkkennis van meidenwerkers. Hierdoor wordt inzichtelijk gemaakt wat meidenwerkers doen. Er kan echter niet met zekerheid worden gezegd dat dit de methodische principes zijn die ervoor zorgen dat het meidenwerk effectief is. Daarvoor mist de onderbouwing met resultaatonderzoek. Middels dit onderzoek wordt geprobeerd de praktijkkennis theoretisch te onderbouwen, zodat het aannemelijk(er) is dat het meidenwerk op deze manier werkt.

De negen methodische principes van het meidenwerk zijn: (1) Veiligheid, (2) Kennen, (3) Betekenisrelatie, (4) Praten, (5) Vergroten van de leefwereld, (6) Grenzen, (7) Aansluiten bij de behoefte, (8) Positieve motivatie en (9) Werken met de omgeving. Deze methodische principes worden hieronder verder uitgewerkt.

Veiligheid

Het methodisch principe ‘veiligheid’ wordt gezien als een basisvoorwaarde voor het meidenwerk en omvat zowel de fysieke veiligheid als de sociale veiligheid. Met fysieke veiligheid wordt bijvoorbeeld de ruimte waar het meidenwerk plaatsvindt bedoeld. Meisjes zijn gevoeliger dan jongens wat betreft de sfeer van een ruimte. Ook de afwezigheid van jongens speelt mee in de fysieke veiligheid. Veiligheid gaat overigens niet alleen over de ruimte waarin het meidenwerk plaatsvindt, maar ook over de locatie van het meidenwerk. Het moet voor meiden veilig zijn om zelf naar het meidenwerk toe te kunnen komen.

Onder sociale veiligheid wordt het gevoel van veiligheid bedoeld dat wordt gecreëerd door menselijk handelen. Dit betekent dat er binnen het meidenwerk aandacht is voor groepsdynamica, omgangsvormen, onderhuidse spanningen, betrokkenheid vanuit het gezin en de pedagogische rol van meidenwerkers.

Pas wanneer het meidenwerk zowel fysiek als sociaal veilig is, kan aan de doelen van het meidenwerk worden gewerkt. Door een veilige omgeving en een veilige sfeer te creëren kunnen meisjes leren zichzelf te

zijn, openlijk te praten en voor zichzelf op komen. Als het meidenwerk niet veilig genoeg is, blijven de meiden weg of zullen zichzelf niet blootgeven, waardoor zij niet werken aan hun persoonlijke ontwikkeling.

Ook bij het werken met jongens is het werken aan veiligheid van belang. Veiligheid betekent echter voor jongens iets anders dan voor meisjes. Bij meisjes is bijvoorbeeld de fysieke veiligheid een groter aandachtspunt dan voor jongens, omdat meisjes minder bewegingsvrijheid kennen. Ook is er bij meisjes meer aandacht voor de sociale veiligheid, omdat meisjes vaker een 'stille oorlog' voeren, terwijl jongens openlijker domineren of pesten.

Kennen

Het tweede methodische principe gaat over het kennen van de meisjes. Hierbij gaat het niet alleen over weten wie het meisje is, maar ook over weten wat het karakter, de onzekerheden, de dromen, de beperkingen en de talenten van het meisje zijn. Door het meisje goed te kennen weet de meidenwerker welke ontwikkelingsperspectieven en welke ondersteuningsbehoefte het meisje heeft. Een meidenwerker kan het meisje beter leren kennen door belangstelling te tonen, te kijken, te praten (zowel in groepsverband als individueel) en door oplettend te zijn.

In het gehele jongerenwerk is het belangrijk om de jongen of het meisje te leren kennen. Het seksespecifieke aan dit methodische principe is de manier waarop de jongerenwerker het meisje leert kennen. Over het algemeen wordt aangenomen dat meisjes meer praten dan jongens. Binnen het meidenwerk wordt er daarom meer gesproken, terwijl bij het werken met jongens de focus ligt op het doen van activiteiten.

Betekenisrelatie

In het voorgaand onderzoek (De Boer & Metz, 2014) wordt ervan uitgegaan dat het hebben van een betekenisrelatie tussen een meidenwerker en een meisje de ontwikkeling van het meisje versnelt en er betere begeleiding plaatsvindt. Door het opbouwen van een relatie van betekenis durft een meisje zich meer te laten zien en staat meer open voor de inbreng van de meidenwerker. Er wordt verondersteld dat door de betekenisrelatie, meisjes de meidenwerker zien als een serieuze gesprekspartner, waardoor een meidenwerker een meisje gericht kan ondersteunen bij haar ontwikkeling.

Net als bij de eerder genoemde methodische principes is ook het hebben van een betekenisrelatie bij jongens van belang. De manier waarop dit echter tot stand komt, zal verschillend zijn. Zo zal een meidenwerker de betekenisrelatie opbouwen door met name te praten (interesse tonen, doorvragen), open te zijn naar de meiden toe en activiteiten te organiseren gericht op de behoefte van de meiden. Er wordt verondersteld dat meiden eerder naar het meidenwerk komen voor de meidenwerker, terwijl jongens eerder naar het jongerenwerk gaan vanwege de georganiseerde activiteiten op de locatie.

Praten

Misschien wel de belangrijkste uitkomst het voorgaande onderzoek is de identificatie van 'praten' als methodische principe. Door middel van praten kan er ten eerste gewerkt worden aan andere methodische principes. Daarnaast heeft praten heeft voor meiden de functie dat zij zich bewust worden van zichzelf en hun behoeften. Tot slot geeft praten hen de gelegenheid om een eigen mening te vormen, leren zij hun eigen keuzes te kunnen en mogen maken, geeft ze de gelegenheid om te werken aan hun algemene ontwikkeling en bouwen zij zelfvertrouwen op. Door te praten met anderen leren zij na te denken over de meningen van anderen en kunnen hierdoor een ruimere kijk op de wereld ontwikkelen.

Praten kan op verschillende manieren: individueel of in groepsverband. Wanneer een meidenwerker kiest om individueel te praten met een meisje kan het doel meer persoonlijk of verdiepend zijn. Praten in groepsverband kunnen ongeorganiseerde gesprekken zijn (gesprekken die 'spontaan' ontstaan) of georganiseerde themagesprekken of discussies zijn. Een meidenwerker kan verschillende technieken inzetten om het praten op gang te brengen. Zo kan zij activiteiten organiseren (zoals koken) waarbij meiden 'vanzelf' gaan praten (mits er een veilige sfeer is), maar de meidenwerker kan ook luisteren, samenvatten, doorvragen, meedoen en zichzelf blootgeven.

Praten is als het ware de motor van het meidenwerk. Binnen het meidenwerk wordt er op een andere manier invulling gegeven aan het praten dan bij het werken met jongens. Dat heeft te maken met de behoefte tot praten. Meiden lijken meer behoefte te hebben aan praten dan jongens.

Vergroten van de leefwereld

Het vergroten van de leefwereld van meiden is zowel een doel van het meidenwerk als een methodische principe. Doordat de leefwereld van de meiden wordt vergroot zien zij meer van hun eigen omgeving, wat hen bewust kan maken de maatschappelijke mogelijkheden en meiden goed geïnformeerde, eigen keuzes kunnen maken. Op vier manieren geven meidenwerkers invulling aan dit methodische principe: Ten eerste zorgt de meidenwerker ervoor dat mogelijkheden en kansen zichtbaar worden voor meiden. Hierbij gaat het om meiden verder te laten kijken dan wat zij hebben geleerd in hun eigen omgeving. Ten tweede gaat het over informeren over zowel mogelijkheden als risico's. Ten derde staat binnen dit methodische principe het ondernemen van nieuwe dingen centraal. Door meiden ervaringen te laten opdoen kan ook bijvoorbeeld persoonlijke talenten ontdekt en gestimuleerd worden. Tot slot kan er gewerkt worden met rolmodellen.

Aangenomen wordt dat de leefwereld van meiden kleiner is dan die van hun mannelijke leeftijdsgenoten. Meiden mogen namelijk minder op verschillende gebieden omdat zij worden beschermd of ouders niet op hoogte zijn van de maatschappelijke mogelijkheden en kansen. Om deze reden wordt het vergroten van de leefwereld expliciet genoemd als methodische handelingsprincipe.

Grenzen

Om meiden bewust te maken van algemeen geaccepteerd gedrag en van wat hun gedrag teweegbrengt bij anderen, wordt er binnen het meidenwerk aandacht besteed aan grenzen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van het stellen en handhaven van regels. Regels worden vaak niet door de organisatie vastgesteld, maar door de meidenwerker (al dan niet in overleg met de meiden zelf). Grenzen stellen krijgt binnen het meidenwerk drie functies. Ten eerste kan het preventief werken. Door duidelijk en consequent te zijn over omgangsvormen weten meiden waar zij aan toe zijn. Dit kan ervoor zorgen dat meiden de grens niet opzoeken. Ten tweede kunnen meidenwerkers het ongewenste gedrag corrigeren. Meiden aanspreken op ongewenst gedrag heeft bij voorkeur een positieve benadering. Tot slot dan de meidenwerker, wanneer bovenstaande niet werkt, het meisje wegsturen. Het omgaan met grenzen ziet er bij meiden niet anders uit dan bij jongens, maar is desondanks wel een van de methodische principes van het meidenwerk.

Aansluiten bij de behoeften

Bij het methodische principe 'aansluiten bij de behoeften' wordt het zoeken van aansluiting bij de persoon, mogelijkheden en dromen van het meisje en de wereld waarin zij leeft bedoeld. Wanneer meidenwerkers weten wat het meisje of jonge vrouw nodig heeft, kan zij haar gericht stimuleren in haar ontwikkeling. Het kan gaan om iets wat meisjes zelf vragen, of om iets waar meisjes niet zelf om vragen (onbewuste behoefte). Het is dus belangrijk dat meidenwerkers actief op zoek gaan naar de behoeften van meiden en vervolgens een programma bedenkt dat aansluit bij die behoeften. Wanneer er sprake is van onbewuste behoeften zal de meidenwerker proberen dit boven water te krijgen en deze inzichtelijk te maken.

De behoeften van meiden liggen vaak op andere gebieden dan de behoeften van jongens. Dit komt omdat meiden, op basis van hun geslacht als vrouw, te maken hebben met andere rolverwachtingen en mogelijkheden dan jongens. Ook dit methodische principe is dus van toepassing bij het werken met jongens, maar de specifieke invulling hiervan verschilt.

Positieve motivatie

Onder positieve motivatie wordt het actief benoemen van kwaliteiten en het gedrag van meiden bedoeld. Van meidenwerkers vraagt dit dat zij denken vanuit de krachten van de meiden, actief opzoek gaan naar de kwaliteiten van elk meisje en deze benoemen. Meisjes zijn over het algemeen onzeker en hebben een laag zelfbeeld. Zij hebben het nodig om gestimuleerd en gewaardeerd te worden, zodat zij zelfvertrouwen ontwikkelen. Aangenomen wordt dat meisjes gevoelig zijn voor complimentjes. Door positieve motivatie worden meisjes zich bewust van wie zij zijn en wat zij kunnen.

Werken met de omgeving

Als laatste methodische principe noemen meidenwerkers het werken met de omgeving. Hiermee worden de ouders, peergroups en de institutionele omgeving van het meisje bedoeld. Contact met ouders is belangrijk voor de veiligheid (zie methodische principe 'veiligheid'). Meidenwerkers hebben echter alleen contact met de ouders in specifieke situaties, omdat te veel contact kan leiden tot een beschadiging van de relatie tussen meidenwerker en het meisje. Wanneer een meidenwerker contact heeft met de vriendinnen van het meisje kan de meidenwerker op de eerste plaats informatie verkrijgen over hoe het met het meisje gaat en op de tweede plaats worden ook de vriendinnen van het meisje bereikt. Met de institutionele omgeving van het meisje worden bijvoorbeeld politie, school en hulpverlening bedoeld. Door met hen samen te werken kan de meidenwerker een bepaald probleem aanpakken of een bepaalde behoefte realiseren.

Ook bij jongens is werken met de omgeving van belang. Specifiek voor meiden is wel dat meiden vaak over minder bewegingsvrijheid beschikken dan jongens (zie ook veiligheid). Ook is zorgvuldigheid van groot belang. Dit vanwege de impact van sociale controle die voor meisjes en jonge vrouwen een aanzienlijk grotere rol speelt dan bij jongens en jonge mannen.

3 METHODISCHE VERANTWOORDING

In dit hoofdstuk wordt uitgelegd hoe dit onderzoek is opgezet, op welke manier wij de werking van het meidenwerk theoretisch hebben verklaard en waarom wij voor deze manier hebben gekozen.

Aanpak

Voor het theoretisch onderbouwen van de methodische principes is er gebruik gemaakt van literatuuronderzoek. Als eerst is onderzocht welke theoretische concepten het meidenwerk mogelijk kunnen verklaren. Er is gekozen voor de concepten agency, veerkracht en empowerment. Deze concepten worden binnen het sociaal domein veel gebruikt om vanuit een positieve of krachtgerichte benadering de positie van of vrouwen of jongeren (of beiden) te verbeteren.

Om de beschikbare kennis over deze drie concepten te vinden, is gebruik gemaakt van online databases zoals de uitgebreide catalogus van de Universiteit van Amsterdam (CataloguePlus), waarin zowel de artikelen staan van de reguliere databases van de UvA als de uitgebreide wetenschappelijke artikelen van e-journals. Naast de CataloguePlus is ook gebruik gemaakt van Google Scholar.

Voor het zoeken in de online databases zijn de volgende zoektermen zijn in combinatie met elkaar gebruikt (zowel in het Engels als in het Nederlands): agency, veerkracht, resilience, empowerment, girls, girls work, women, youth, youthwork, community, individual. De zoekactie heeft duizenden artikelen geleverd. Er is gefilterd door de gebruikte zoektermen alleen in combinatie met elkaar te hanteren. Dit leverde tientallen resultaten op waarvan, op basis van de titel, een selectie is gemaakt van de artikelen. De titels zijn beoordeeld op raakvlakken met het terrein van jeugdstudies, sociaal werk, pedagogiek of genderstudies.

De gevonden artikelen zijn vervolgens in tabellen samengevat, waarbij specifieke aandacht was voor de definitie en de toepassing van de concepten. Zo werd direct duidelijk wat er in de artikelen beschreven stond en werd duidelijk welke informatie nog ontbrak. Vervolgens is er middels de sneeuwbal methode gericht gezocht naar de nog ontbrekende informatie tot er theoretische verzadiging plaatsvond.

Op basis van de tabellen is er per concept een redenering opgesteld over waarom en hoe dat concept werkt. Vervolgens is de werking van dat concept toegepast op het meidenwerk. Daarop volgde is gekeken naar wat het concept leert over het doel van het meidenwerk, de mogelijke werking en tenslotte het belang van de negen methodische principes. De uitkomst hiervan is te lezen in hoofdstuk vier.

De redeneringen over de betekenis van de drie concepten agency, veerkracht en empowerment zijn samengevoegd tot een theoretisch verklaringsmodel. Ook hier is eerst is onderzocht wat de concepten ons leren over de werking van het meidenwerk in het algemeen. Daarna is gekeken wat de concepten ons leren over de werking van de methodische principes specifiek. Ter validering is het theoretische verklaringsmodel voorgelegd aan de masterclass (een groep meidenwerkers werkzaam in Amsterdam). Na een uitgebreide bespreking, zijn meidenwerkers in groepjes van twee aan de slag gegaan met het toepassen van het model

op een situatie uit hun dagelijkse praktijk. De uitkomsten van de toepassing zijn plenair nabesproken. Het model is aangepast naar aanleiding van de feedback van de meidenwerkers.

Kwaliteitscriteria

Binnen dit onderzoek is er rekening gehouden met de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. Om de betrouwbaarheid van dit literatuuronderzoek te verhogen is er waar mogelijk gebruik gemaakt van internationaal wetenschappelijk onderzoek. Alleen als dat ontbrak, is teruggevallen op vakliteratuur. Vooraf is rekening gehouden met de betrouwbaarheid door het opstellen van zoektermen en door transparantie over de gebruikte databestanden, het zoekproces en de wijze van analyseren.

Naast de betrouwbaarheid is er binnen dit onderzoek ook rekening gehouden met de validiteit van het onderzoek. De validiteit binnen dit onderzoek is vergroot doordat de onderzoeksvraag een praktijkvraag betrof. Daarnaast is er gebruik gemaakt van bestaande theorieën die bovendien momenteel gebruikt worden binnen het jongerenwerk, social work en vrouwenstudies. Hierdoor bevatten de gebruikte concepten enige overtuigingskracht voor de beoogde gebruiker: het meidenwerk. Als laatste is de validiteit vergroot door de resultaten met de masterclass te bespreken. Ook hebben we het model verwerkt in een werkvorm, waardoor meidenwerkers op een praktische manier invulling konden geven aan het model. Hieruit bleek dat het model aansluit op de praktijk.

Er kan beredeneerd worden dat het onderzoek generaliseerbaar is naar het meidenwerk buiten Amsterdam. De methodische principes zijn gevalideerd voor het grootstedelijk meidenwerk in Nederland. Hieruit kan worden afgeleid dat het theoretisch verklaringsmodel ook geldig is voor het grootstedelijke, Nederlandse meidenwerk. De masterclass die in Utrecht is gehouden, bevestigt dat. Omdat het merendeel Engelstalige, wetenschappelijke literatuur is gebruikt heeft het theoretisch verklaringsmodel bovendien internationaal zeggingskracht. Tijdens een workshop in de UK bleek dat de methodische principes bovendien herkenbaar zijn voor Britse en Ierse meidenwerkers. Voorwaarde is wel dat het meidenwerk op dezelfde of vergelijkbare manier is vormgegeven als in Nederland.

4 BOUWSTENEN VOOR EEN THEORETISCH VERKLARINGSMODEL:

Dit hoofdstuk presenteert bouwstenen voor een theoretische verklaring van de werking van het meidenwerk. Dit wordt gedaan met behulp van de concepten: agency, veerkracht en empowerment. Deze concepten worden binnen het sociaal werk veel gebruikt om vanuit een positieve of krachtgerichte benadering de positie van of vrouwen of jongeren (of beiden) te verbeteren.

Eerst wordt per concept uitgelegd wat het concept inhoudt. Vervolgens is de werking van dat concept toegepast op het meidenwerk. Achtereenvolgens is gekeken naar wat het concept leert over het doel van het meidenwerk, de mogelijke werking en tenslotte het belang van de negen methodische principes.

4.1 AGENCY

Agency is een term dat steeds vaker in de sociale wetenschappen opduikt. Het wordt vaak in relatie gebracht tot praktijken die zich richten op kwetsbare groepen zoals mensen die leven in armoede en de positie van vrouwen (Borovoy & Ghodsee, 2012; Charrad, 2010; Gonick, Renold, Ringrose & Weems, 2009; McMunn, Bartley & Kuh, 2006; Pollack, 2008; Samman & Santos, 2009; Tang & Anderson, 1999). Het is echter niet altijd duidelijk wat agency precies inhoudt, doordat wetenschappers het begrip op verschillende manieren hebben geïnterpreteerd (Samman & Santos, 2009). Daarom wordt eerst in kaart gebracht hoe agency wordt geïnterpreteerd. Op basis daarvan komen wij tot een definitie van agency en werken wij uit wat het concept agency leert voor het theoretisch begrijpen van de werking en resultaten van het meidenwerk.

De term agency door wetenschappers op verschillende manieren geïnterpreteerd. Zo wordt agency door de een beschreven als de mogelijkheid om te handelen (Charrad, 2010). Andere onderzoekers noemen agency het vermogen van een actor of groep om doelbewuste keuzes te maken (Samman & Santos, 2009). McMunn, Bartley en Kuh (2006) gaan nog verder in hun beschrijving. Zij noemen agency zowel de intentie die mensen hebben om dingen te doen als de mogelijkheden die zij hebben om deze dingen te doen. Volgens Pollack (2008) refereert agency naar de interne en psychologische kwaliteiten van waaruit een persoon autonomie ervaart.

Wat in alle interpretaties van agency naar voren komt, is dat mensen het vermogen hebben om eigen beslissingen te nemen. In die zin verwijst agency naar het menselijke vermogen om bewust het eigen functioneren en levensomstandigheden te beïnvloeden (Bandura, 2006). Het gaat er bij agency dus om het vermogen tot zelfsturing, waarbij individuen keuzes maken over het handelen en het daadwerkelijk handelen. Deze keuzes worden gemaakt door het individu, in relatie tot het samenspel van intrapersonlijke, gedrags- en omgevingsfactoren. Hiermee wordt bedoeld dat agency ook wordt beïnvloed door invloeden van buiten het individu (denk bijvoorbeeld aan geloof, cultuur of opvoeding). Zoals Bandura het omschrijft: *'They are not simply onlookers of their behavior. They are contributors to their life circumstances, not just products of them.'* (p. 164).

Agency kan dus het best worden beschreven als het vermogen van mensen om zelf vorm te geven aan hun leven, in relatie tot hun eigen waarden en in afstemming met hun eigen context. De definitie van agency komt daarmee sterk overeen met het doel van het meidenwerk: 'het begeleiden en ondersteunen van meiden bij hun identiteitsontwikkeling, zodat zij als volwassenen zelf vorm kunnen geven aan hun leven als deel van de samenleving'. Het (leren om) zelf vorm te geven aan het eigen leven, is ook wel bekend als (het verwerven van) eigenaarschap.

4.1.1 Hoofdkenmerken

Agency gaat zowel over de keuzes voor het handelen, als om het handelen zelf. Volgens Bandura (2006) heeft agency vier hoofdkenmerken. Hoewel andere onderzoekers deze gelaagdheid niet beschrijven, komen de kenmerken die Bandura onderscheidt wel terug in andere onderzoeken naar agency. Deze hoofdkenmerken van agency zijn: intentionaliteit, voorbedachtzaamheid, zelfreactiviteit en zelfreflectie. Hoewel de hoofdkenmerken van agency chronologisch lijken, kunnen deze ook naast elkaar plaatsvinden.

1. Intentionaliteit. Voordat mensen iets kunnen ondernemen moet er een intentie tot handelen zijn. Dit noemt Bandura (2006) intentionaliteit. Niet alleen Bandura noemt intentionaliteit een hoofdkenmerk van Agency. Ook McMunn, Bartley en Kuh (2006) geven aan dat een onderdeel van Agency de intentie om te handelen is. Samman en Santos (2009) noemen dit doelbewuste keuzes maken. Borovoy en Ghodsee (2012) spreken niet over intentionaliteit, maar over de vrijheid van vrouwen om te doen wat zij zelf willen. Geconcludeerd kan dus worden dat Agency begint bij een intentie om te handelen.
2. Voorbedachtzaamheid. Een ander hoofdkenmerk volgens Bandura is de voorbedachtzaamheid. Dit gaat verder dan alleen de intentie om te handelen. Voorbedachtzaamheid heeft te maken met de doelen die mensen voor zichzelf stellen en het anticiperen op de gevolgen van hun intenties. Door vooruit te denken kunnen mensen worden gemotiveerd of gedemotiveerd om bepaalde keuzes te maken. Ook Borovoy en Ghodsee (2012) geven aan dat Agency niet stopt bij de intentie (of vrijheid zoals zij het noemen) om te handelen. Vrouwen maken een afweging tussen wat zij willen en wat de eventuele gevolgen zijn. Vrouwen houden daarbij met name rekening met de culturele waarden die voor hen belangrijk zijn en de sociale rollen waarin zij participeren.
3. Zelfreactiviteit. Wanneer de intentie tot handelen er is en de gevolgen van het handelen zijn overwogen, komen we volgens Bandura (2006) tot de volgende stap 'reactiviteit'. Zoals ook andere onderzoekers aanhalen, gaat Agency niet alleen over de intentie tot het handelen, maar ook om het daadwerkelijk handelen (Charrad, 2010; McMunn, Bartley & Kuh, 2006; Pollack, 2008; Tang & Anderson, 1999).
4. Zelfreflectie. Als laatste hoofdkenmerk noemt Bandura (2006) zelfreflectie. Hierbij gaat het over het vermogen om te reflecteren op het handelen en denken. Volgens Bandura is dit reflecteren het meest duidelijke kernaspect van Agency. Ook Tang en Anderson (1999) geven aan dat het reflecteren na het

handelen belangrijk is, zodat mensen een duidelijk en kritisch begrip ontwikkelen van zichzelf, hun handelen en de wereld om hen heen. Zij noemen dit reflecteren: '*... [Agent people] are able to explain them [actions] in terms of their own freely adopted purposes and ideals*' (p. 86).

De theorie over agency leert ons dus, dat om werkelijk zelf vorm te kunnen geven aan het eigen leven, het verwerven van een aantal eigenschappen noodzakelijk is: intentionaliteit, voorbedachtzaamheid, zelfreactiviteit en zelfreflectie. Volgens de theorie van agency is het belangrijk dat mensen eerst een intentie hebben om te handelen of om iets in hun leven te veranderen. Zonder intentie, zal de handeling (of de eigenaarschap) niet slagen. De volgende eigenschap, voorbedachtzaamheid, staat in het teken van doelen stellen en anticiperen op de gevolgen van de handeling. Wanneer iemand de intentie heeft om iets te veranderen, doelen heeft gesteld en weet welke gevolgen dit heeft, dan zal hij over gaan op het daadwerkelijk handelen. Tot slot zal de persoon reflecteren op het gehele proces.

4.1.2 Context van Agency

Agency speelt zich niet alleen af op het niveau van het individu. Volgens de meeste onderzoekers kan het concept het best worden begrepen als zelfsturing in relatie tot een omgeving (Borovoy & Ghodsee, 2012; Charrad, 2010; Samman & Santos, 2009; Tang & Anderson, 1999). Dit betekent dat agency niet alleen de individuele doelen bereikt, maar ook rekening houdt met regels, sociale waarden, normen, gebruiken van de cultuur en de samenleving (Charrad, 2010; Samman & Santos, 2009). Isaacs (2002) noemt de agency van vrouwen '*compromised*' (p.133), waarmee zij aangeeft dat vrouwen compromissen sluiten tussen wat voor haar belangrijk is en wat voor de omgeving belangrijk is. Deze compromissen worden veelal gevonden in de culturele verwachtingen, sociale rollen, structurele factoren en het dynamische context. Zoals Charrad (2010) het verwoord: '*...women use their agency within the limits of existing rules and resources*' (p. 519).

Culturele verwachtingen spelen dus een rol in de uitoefening van agency. Cultuur kan volgens Gonick et al. (2009) worden opgevat als 'iets' dat door menselijke handelen en denken tot stand wordt gebracht. Structuren binnen een cultuur worden gevormd en hervormd door het handelen van 'agents' ofwel actoren binnen die cultuur. Bepaalde (politieke of economische) structuren kunnen dan door individuen worden opgevat als 'normaal'. Dit verklaart waarom vrouwen in sommige culturen niet ingaan tegen onderdrukking en onder welke omstandigheden zij dat wel doen (Gonick et al., 2009).

Daarnaast kan agency van vrouwen niet los worden gezien van de sociale rollen die zij vervullen binnen hun eigen cultuur (Borovoy & Ghodsee, 2012). Sociale rollen van vrouwen kunnen bijvoorbeeld de rol van dochter, de rol van moeder, de rol van partner, de rol van werknemer etc. zijn. Isaacs (2013) noemt dit het relationele agency, waarbij in dit geval een vrouw zich bewust is van haar relaties (sociale rol) met anderen. Volgens haar is een vrouw bewust bezig met het behouden van deze relaties door op adequate manier om te

gaan het de verwachtingen en behoeften van anderen, maar ook de verwachtingen en behoeften van haarzelf. Bij Agency gaat het dus om het maken van een individuele keuze in relatie tot culturele verwachtingen en sociale rollen (Borovoy & Ghodsee, 2012; McMunn, Bartley & Kuh, 2006).

Vanuit feministisch oogpunt wordt afgevraagd of de eigenschap van vrouwen om rekening te houden met haar omgeving als positief ervaren zou moeten worden (Meyers, In Isaacs, 2013). Volgens Isaacs (2014) moet de relatie met de omgeving niet gezien worden als verplichtingen of verantwoordelijkheden die vrouwen hebben jegens hen, maar als kansen die het creëert. Vrouwen, en met name vrouwen die onderdrukt worden, maken onderdeel uit van een cultuur. Om verandering te bewerkstelligen voor een individu op dit niveau, heeft zij anderen nodig: *'...we have a tendency to look at each individual very individually. If I look at my life and my experiences only in the context of my life, then I do not see anything that happens to me as part of a pattern of harmful social practice.'* (Isaacs, 2014, p.138). Naast het zien van patronen van onderdrukking hebben vrouwen ook anderen nodig om agency te bewerkstelligen om gezamenlijke doelen te behalen (die zij niet alleen kunnen behalen).

Naast de bovenstaande factoren, zijn ook structurele factoren van invloed op de wijze waarop vrouwen invulling kunnen geven aan hun agency (Charrad, 2010). Het politieke bestuur heeft bijvoorbeeld grote invloed op sociale, politieke, economische, burgerschap, ouderschap en seksuele rechten van mensen. Het is erg ingewikkeld om als individuele vrouw hier invloed op uit te oefenen. Daarom kunnen vrouwen strategieën inzetten hierbij zoals openlijke debatten voeren, of personen aanspreken die meer macht hebben (zoals echtgenoten, mensenrechtenorganisaties, afvaardigingen van het bestuur etc). Vrouwen, als sociale actoren, kunnen op die manier meer invloed uitoefenen op besluitvormingsprocessen, hoewel de uitkomsten van deze strategieën erg onzeker zijn (Charrad, 2010). De structurele factoren in de omgeving van vrouwen bepalen welke mogelijkheden er zijn. Vervolgens is het aan vrouwen zelf, hoe zij zich verhouden tot die mogelijkheden. Wanneer een vrouw bijvoorbeeld zowel de rol van moeder als de rol van werknemer wilt vervullen, moet er vanuit de overheid iets geregeld zijn om hier in te voorzien (zoals kinderopvang, zwangerschapsverlof o.i.d.) of is het nodig dat er een partner, familie of vrienden zijn die de zorg voor kinderen willen delen.

Ondanks dat de achtergestelde positie van vrouwen overal ter wereld (in meer of mindere mate) voorkomt, is het erg dynamisch (Epstein, in Charrad, 2010). Agency van vrouwen is aan verandering onderworpen. Agency kan in verschillende mate voorkomen of op verschillende manieren eruit zien. Wat voor de een gezien wordt als agency, kan voor een ander iets heel anders betekenen. Deze verschillende vormen van agency zijn afhankelijk van plaats en tijd. Vrouwen over de hele wereld reageren anders op de daar geldende normen en waarden. De manier hoe vrouwen reageren hierop kan daadwerkelijk iets veranderen voor hen.

Voor het meidenwerk betekent dit dat zij per persoon een inschatting zal moeten maken wat agency zou kunnen betekenen, hetgeen weer van invloed is op de manieren waarop het meidenwerk het meisje ondersteunt in het verwerven van agency.

4.2 VEERKRACHT

De term veerkracht heeft verschillende betekenissen. Wanneer wij deze op een rij zetten wordt duidelijk dat het bij veerkracht gaat om het 'iets' waardoor individuen, na tegenslag, zich alsnog goed weten te ontwikkelen en uiteindelijk goed terecht komen. Na een introductie van het fenomeen veerkracht werken wij in deze paragraaf uit wat dat 'iets' is, en welke mogelijkheden er zijn om het – bijvoorbeeld via het meidenwerk – te beïnvloeden.

4.2.1 Definitie

De term veerkracht, letterlijk vertaald 'resilience', komt oorspronkelijk uit de natuurwetenschappen waar het wijst op het vermogen van een materiaal om, na gebogen of uitgerekt te zijn, zijn oorspronkelijke vorm aan te nemen. Er bestaan binnen de sociale wetenschappen verschillende definities van veerkracht. Zo wordt beweerd dat veerkracht een benadering is, die uitgaat van hoe mensen zich steeds opnieuw aanpassen aan veranderende omstandigheden en dat op een manier dat sociaal wenselijk wordt bevonden (Folke, 2006). DiFulvio (2011) noemt veerkracht het proces of de capaciteit van mensen om zich succesvol aan te passen ondanks uitdagingen en bedreigende omstandigheden. Rutter (2012) benoemt dat het bij veerkracht niet gaat om een soort superieure functioneren (wat vaak ten onrechte wordt gedacht) maar om een relatief beter functioneren in vergelijking met anderen die dezelfde mate van tegenslag ervaren. De definitie van veerkracht is volgens hem: *'resilience can be defined as reduced vulnerability to environmental risk experiences, the overcoming of a stress or adversity, or a relatively good outcome despite risk experiences'* (Rutter, 2012. p.336).

4.2.2 Karaktertrek of proces?

Aanvankelijk werd veerkracht geïntroduceerd als een stabiele, persoonlijke karaktertrek (Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008). Kinderen die veerkrachtig zijn, werden 'onoverwinnelijk' (Masten, 2001) of een soort 'superieure functioneren' genoemd (Rutter, 2012). Anderen hebben dit bekritiseerd omdat het risico bestaat dat individuen verantwoordelijk worden gesteld voor of de schuld krijgen van hun eigen negatieve ontwikkelingen, terwijl het de vraag is in hoeverre zij hier werkelijk verantwoordelijk voor zijn (Van Regenmortel, 2002; Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008). Persoonlijke karaktertrekken worden namelijk gevormd door een combinatie van genetisch materiaal en omgevingsfactoren (Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008).

Een tweede visie gaat ervan uit dat veerkracht een dynamisch (leer)proces is, waarin het kind voortdurend in wisselwerking met de omgeving nieuwe dingen leert (Fine, 1991; Flach, 1988, zoals aangehaald in Portzky, Audenaert & de Bacquer, 2009). Een tegenslag wordt dan beschouwd als een verstoring van het

gewenste evenwicht. Het proces waarin met succes gewerkt wordt aan het minimaliseren van de impact van de tegenslag en het vinden van een nieuw evenwicht wordt als veerkracht beschouwd.

Tegenwoordig is de visie dat veerkracht een combinatie is van aangeboren karaktertrekken en aangeleerde processen en de invloed van de omgeving daarop. Geconcludeerd kan dus worden dat veerkracht gaat over het positief aanpassen aan tegenslagen in het leven, op een manier dat sociaal aanvaardbaar is.

Een van de voorwaarden om te kunnen spreken van veerkracht is dat er daadwerkelijk sprake moet zijn van tegenslag, zoals opgroeien in armoede of het hebben van een ouder met een beperking. Iemand die zich positief heeft ontwikkeld, maar niet is blootgesteld aan (een hoge mate van) tegenslag wordt niet gezien als veerkrachtig (Masten & Coatsworth, 1998; Luthar et al., 2000). Daarnaast is het belangrijk dat iemand veerkrachtig wordt genoemd wanneer deze in staat is zich aan te passen op een manier wat op dat moment binnen die samenleving sociaal aanvaard is (Loots & Schaumont, 2006 In Morreel, z.j.). Iemand die bijvoorbeeld middels criminele activiteiten zich aanpast aan tegenslagen, wordt niet gezien als veerkrachtig.

De theorie van veerkracht biedt het meidenwerk inzicht in wat aanknopingspunten zijn voor het aanleren en het versterken van het eigenaarschap over het eigen leven.

4.2.3 Risicofactoren en beschermende factoren.

Hoe kan het dat sommige jongeren wel over voldoende veerkracht beschikken en anderen niet? Dit verschil wordt verklaard door de aanwezigheid van beschermende en risicofactoren in het leven van een persoon (Lin, Sandler, Ayers, Wolchik & Luecken, 2004; Luthar, Sawyer & Brown, 2006; Masten & Coatsworth, 1998; Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008). Wanneer een persoon dan over meerdere beschermende factoren beschikt, neemt de kans toe dat deze persoon veerkrachtig is.

Risicofactoren daarentegen zijn gebeurtenissen, omstandigheden of eigenschappen die samenhangen met een grotere kans op problemen in de ontwikkeling van het kind, soms ook op latere leeftijd optredend (Asscher, Hermanns & Deković, 2008; Aalbers-van Leeuwen, Van Hees & Hermanns, 2002). Eén risicofactor leidt overigens niet automatisch tot problemen maar betekent dat de omstandigheden moeilijker zijn dan gemiddeld waardoor de kans groter is dat deze persoon niet goed de tegenslag kan verwerken. Wanneer er meerdere risicofactoren aanwezig zijn, wordt ook de kans op het ontwikkelen van problemen groter. Deze opeenstapeling van risicofactoren wordt in de literatuur vaak risicocumulatie genoemd. Volgens Aalbers-van Leeuwen et al. (2002) is risicocumulatie belangrijker dan de aard van één risicofactor wanneer het gaat om veerkracht. Dit betekent dus dat een enkele risicofactor, hoe groot dan ook, niet per definitie leidt tot problemen. Wanneer een kind beschikt over meerdere risicofactoren, heeft het kind meer kans om niet goed te kunnen reageren op tegenslag.

Processen die veerkracht bevorderen worden beschermende factoren genoemd (Arrington & Wilson 2001; Cowan, Cowan & Schulz, 1996 zoals aangehaald in DiFulvio, 2011). Beschermende factoren zijn factoren die de sterke kanten van een persoon versterken, zodat er een grotere kans is op een normale ontwikkeling.

Daarnaast hebben beschermende factoren de functie om een tegenwicht te bieden voor risicofactoren. Het schadelijk effect van de risicofactoren kan worden verminderd door de aanwezigheid van beschermende factoren (Asscher, Hermanns & Dekocić, 2008; Aalbers-van Leeuwen, van Hees & Hermanns, 2002). Kinderen kunnen door de aanwezigheid van beschermende factoren zich dus op een goede manier ontwikkelen, ondanks de aanwezige risicofactoren. Beschermende factoren dragen daarom bij aan de ontwikkeling van veerkracht.

Beschermende factoren en risicofactoren kunnen voorkomen op drie gebieden: Binnen de jongere (in dit geval het meisje), binnen het gezin en binnen de omgeving (Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008; Lin, Sandler, Ayers, Wolchink & Luecken, 2004; Rutter, 2012; DiFulvio, 2011; Masten & Coatsworth, 1998). Niet alle factoren zijn echter beïnvloedbaar, zoals persoonlijkheidskenmerken van het meisje. Factoren die wel beïnvloedbaar zijn, zijn punten waaraan gewerkt kan worden binnen het meidenwerk. Hieronder volgt een beknopte uitleg van de beschermende factoren die beïnvloedbaar zijn door de meidenwerker.

Een beschermende factor van een meisje dat wel beïnvloed kan worden is 'een positieve identiteit' (Van Regenmortel, 2002; Ince et al., 2013). Het hebben van een positieve identiteit gaat over hoe jongeren zichzelf zien met betrekking tot hun toekomst, eigenwaarde en de overtuiging dat je met je eigen gedrag persoonlijke doelen kan bereiken.

Ince et al. (2013) noemen daarnaast nog 'competenties' als beschermende factor. Zij maken hierbij een onderscheid tussen sociale competenties, emotionele competenties en gedragsmatige competenties. Onder sociale competenties verstaan zij de vaardigheden van een jongere die hem helpt sociale doelen te bereiken. Voorbeelden hiervan zijn het opvangen van sociale signalen, vaardigheden om sociale problemen op te lossen en de gevolgen van het eigen gedrag kunnen inzien. Onder emotionele competentie worden de vaardigheden van een kind verstaan die gevoelens van zichzelf en van anderen kunnen identificeren en hiermee om kunnen gaan. Gedragsmatige competenties zijn gedragingen die passend zijn bij het moment, zoals non-verbale communicatie en verbale communicatie.

Naast beschermende factoren vanuit het kind zijn er ook beschermende factoren vanuit het gezin. Ouders spelen een belangrijke rol bij de ontwikkeling van het kind. Zo leren zij hun kinderen vaardigheden die kinderen nodig hebben om te kunnen slagen in de ontwikkelingstaken, geven een voorbeeld van acceptabel gedrag en geven hen kansen voor interactie en participatie (Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008; Inca et al., 2013). Kinderen moeten opgroeien in een omgeving met duidelijke normen en waarden. Ook moeten er regels en grenzen worden gesteld en deze moeten worden nagestreefd, zodat de verwachtingen van het kind helder zijn (Inca et al., 2013). Daarnaast is het hebben van een goede relatie met de ouders een belangrijke beschermende factor (Inca et al., 2013).

Het laatste domein waarop beschermende factoren zich kunnen voordoen is de omgeving. Met de omgeving wordt de directe omgeving van de jongere bedoeld zoals school en vrienden. Daarnaast is de direct

omgeving ook de kwaliteit van de buurt, jongeren organisaties en kwaliteit van de school (Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008). Een zeer belangrijke beschermende factor vanuit de omgeving is het hebben van een relatie met een pro sociale volwassene, anders dan de ouder (Van Regenmortel, 2002; Inca et al., 2013; Masten & Coatsworth, 1998). Een goede relatie hebben met een pro sociale volwassene leidt tot het ontwikkelen en opgroeien als gezonde volwassenen (Inca et al., 2013; Masten & Coatsworth, 1998). Zo'n pro sociale volwassenen kan een bezorgde leraar, iemand vanuit de kerk of een meidenwerker zijn (Van Regenmortel, 2002). Deze volwassene kan directe steun geven (door bijvoorbeeld een rolmodel te zijn of emotionele steun te bieden) of indirecte steun geven (bijvoorbeeld wanneer ouders opvoedingsondersteuning hebben) (Inca et al., 2013).

Een ander beschermende factor op dit domein is volgens Inca et al. (2013) het hebben van een 'constructieve tijdsbesteding'. Hierbij gaat het om het bieden van een vrijetijdsbesteding die jongeren niet alleen in contact brengt met volwassenen die hen steunen, maar ook hen ondersteunen bij het ontwikkelen van hun eigen talenten en vaardigheden.

Als laatste beschermende factor wordt erkenning en waardering voor positief gedrag genoemd (Inca et al., 2013). Hiermee wordt bedoeld dat het goede gedrag van kinderen beloond moet worden. Door het positief bekrachtigen van jongeren zal deze dit gedrag vaker laten zien.

De theorie van veerkracht biedt inzicht in wat aanknopingspunten zijn voor het aanleren en het versterken van het eigenaarschap over het eigen leven. Daarbij worden twee soorten aanknopingspunten onderscheiden: risicofactoren en beschermende factoren. Om de algemene (identiteits)ontwikkeling te versterken is het nodig om risicofactoren weg te nemen of om beschermende factoren te versterken. Beschermende en risicofactoren kunnen plaatsvinden binnen het meisje, binnen het gezin en/of binnen de omgeving. Hierbij moet wel als kanttekening staan dat een aantal factoren niet beïnvloedbaar zijn, zoals persoonlijkheidskenmerken van het meisje. Factoren die wel beïnvloedbaar zijn, zijn punten waaraan gewerkt kan worden binnen het meidenwerk. Een overzicht van alle beschermende factoren die de ontwikkeling van een kind stimuleren is opgenomen in bijlage 1.

4.3 EMPOWERMENT

Empowerment is een concept dat in de sociale sector wordt toegepast op uiteenlopende domeinen, doelgroepen, disciplines en in organisaties of projecten (Baumans, 2012; Van Regenmortel, 2002). Het gevolg hiervan is dat empowerment verschillende toepassingen kent (Delahaij, 2004) en gebruikt wordt als synoniem voor begrippen als 'daadkrachtig', 'wederzijdse ondersteuning', 'natuurlijke ondersteuningsbronnen', 'zelfredzaamheid', 'competentie', 'eigenwaarde' en 'positief zelfbeeld' (Kieffer, 1984, zoals aangehaald in Verzaal, 2002; Baumans, 2012). Ook over de oorsprong van empowerment bestaat onduidelijkheid. Volgens sommige onderzoekers ligt de oorsprong in de burgerrechtenbeweging van de jaren '60, terwijl anderen claimen dat empowerment voortkomt uit het maatschappelijk werk van de 19^e eeuw (Baumans, 2012; Delahaij, 2004; Verzaal, 2002). In dit onderzoek wordt empowerment gebruikt om antwoord te vinden op de vraag hoe meisjes en jonge vrouwen meer eigenaar kunnen worden van hun eigen leven.

4.3.1 Definitie

De definitie van Rappaport (1987) wordt veelal gehanteerd om empowerment in het algemeen te beschrijven: *'empowerment is a process, a mechanism by which people, organizations and communities gain mastery over their affairs'* (p. 122). In deze algemene definitie refereert empowerment naar het proces van zelfversterking waarbij mensen, organisaties en gemeenschappen (meer) eigenaar worden van hun eigen leven. Zelfversterking houdt in dat het het eigenaarschap zelf verworven dient te worden (Wong, Zimmerman & Parker, 2010). Het proces van zelfversterking vindt plaats op drie niveaus die onderling met elkaar verweven zijn. Dit zijn het individuele niveau, het organisatieniveau en gemeenschapsniveau (Baumans, 2012; Delahaij, 2004; Perkins & Zimmerman, 1995; Rappaport, 1987; Van Regenmortel, 2011; Zimmerman, 1995).

4.3.2 Proces of uitkomst

Volgens sommige onderzoekers is empowerment zowel een proces als een uitkomst (Zimmerman, 1995; Van Regenmortel, 2002; Perkins & Zimmerman, 1995). Met empowerment als proces gaat het om *de manier waarop* mensen (meer) eigenaar worden van hun leven. Hierbij kan gedacht worden aan het ontwikkelen en oefenen van (leiderschap)vaardigheden, samenwerken met anderen om gezamenlijke doelen te bereiken en het vergroten van het sociale netwerk (Zimmerman, 1995). Met empowerment als uitkomst wordt het *resultaat* van dit proces bedoeld: controle over het eigen leven, invloed op beslissingen die het individu raken (Van Regenmortel, 2002; Zimmerman, 1995).

Niet alle auteurs beschouwen empowerment als proces en als uitkomst. Zij blijven in hun uitwerking, bewust of onbewust, dichtbij de definitie van Rappaport, waarbij empowerment wordt gezien als een proces van zelfversterking (Wong, Zimmerman & Parker, 2010; Rappaport, 1987; Baumans, 2012; Delahaij, 2004). The Cornell Empowerment Group (1989, in Verzaal, 2002) benoemt nadrukkelijk dat empowerment niet een doel op zich is, maar dat het daadwerkelijk om het proces draait: *'Empowerment is an intentional, ongoing process centered in the local community, involving mutual respect, critical reflection, caring, and group participation through which people lacking an equal share of valued resources gain greater access to and control over those resources.'* (p.29).

In dit onderzoek beschouwen wij in navolging van Rappaport (1987) en de Cornell Empowerment Group (1989) empowerment als een proces van zelfversterking waarbij mensen, organisaties of gemeenschappen (meer) eigenaar worden over hun eigen leven. Kennis over empowerment geeft het meidenwerk daarmee inzicht in hóé agency kan worden verworven.

4.3.3 Sociaal-ecologische benadering van empowerment

Zoals eerder genoemd is empowerment een proces dat plaatsvindt op drie niveaus die onderling samenhangen. Deze onderlinge samenhang tussen het individuele, groep en gemeenschapsniveaus wordt ook wel de sociaal-ecologische benadering van empowerment genoemd (Cornell Empowerment Group 1989; Verzaal, 2002; Delahaij, 2002).

Waar bestaat dan die samenhang uit? De samenhang krijgt vorm doordat het proces van zelfversterking op het ene niveau, altijd plaatsvindt in de context van de andere niveaus (Delahaij, 2004; De kreek, Work in Proces). Behoeftte aan zelfversterking is persoons- en context afhankelijk. Immers, de persoonlijke kenmerken, de positie thuis en op school of werk, en de maatschappelijke omstandigheden bepalen de mate waarin individuen, groepen en gemeenschappen eigenaar zijn van het eigen leven. Als er vervolgens behoefte is aan zelfversterking op een of meerdere terreinen, zijn de verschillende niveaus van invloed op de invulling van het proces van zelfversterking. In het proces van zelfversterking van een individu bijvoorbeeld, zijn de groep en de bredere gemeenschap nodig als oefenomgeving voor vaardigheden, rolmodellen ter inspiratie en samenwerkingspartner voor het realiseren van de beoogde verandering. Voor de zelfversterking van groepen zijn individuen nodig die gezamenlijk dat proces willen aangaan, en gemeenschappen voor het realiseren van structurele verandering. Voor de zelfversterking van gemeenschappen zijn individuen en groepen nodig, die dit willen en kunnen dragen. De theorie van empowerment geeft het meidenwerk inzicht in hoe agency, het eigenaarschap over het eigen leven, kan worden verworven. Het is aan het meisje zelf om agency te verwerven. Participatie in de groep binnen het meidenwerk, thuis in het gezin, op school en in de buurt is daarbij enerzijds van belang voor het verwerven van agency en anderzijds van betekenis voor het uitoefenen van agency binnen de omgeving.

De behoefte aan zelfversterking is persoons- en context afhankelijk. Het empowermentproces zal niet voor ieder individu, groep of gemeenschap hetzelfde zijn (Delahaij, 2004; De Kreek, Work in Proces). De persoonlijke kenmerken, de positie thuis en op school of werk, en de maatschappelijke omstandigheden bepalen zowel de mate waarin individuen, groepen en gemeenschappen eigenaar zijn van het eigen leven als de mogelijkheden, beperkingen en uiteindelijke inzet voor zelfversterking. Ook wijst De Kreek erop dat empowerment binnen de ene context iets anders kan betekenen dan binnen een andere context (De Kreek, Work in Progress). Hieronder worden deze drie niveaus van empowerment nader toegelicht.

4.3.4 Individuele empowerment

Het individuele niveau (ook wel het psychologische niveau genoemd) betreft het *'sterker maken van individuen binnen hun eigen sociale context zodat zij beter in staat gesteld worden om controle te krijgen over hun eigen leven.'* (Dunst, Trivette & Deal, 1988 In: Verzaal, 2002, p. 19). Binnen het individuele niveau staat dus het proces waarin individuen eigenaar worden van het eigen leven centraal. Delahaij (2004) beschrijft dat het individuele niveau bestaat uit *'een combinatie van een gevoel van persoonlijke controle, een bewustzijn van factoren die de mogelijkheid om controle uit te oefenen belemmeren of juist stimuleren en participatie om doelen te bereiken'* (p.8). Zimmerman (1995) noemt dit het intrapersonlijke, het interactionele en het gedragscomponent:

- Binnen het intrapersonlijke component staat het verwerven van persoonlijke controle centraal (Zimmerman, 1995; Delahaij, 2004; Baumans, 2011). Onder persoonlijke controle wordt verstaan het geloof in de mogelijkheid om zelf invloed uit te oefenen op het eigen leven (gezin, werk, politieke context etc) (Zimmerman, 1995; Baumans, 2011). Delahaij (2004) noemt dit de waargenomen eigen-effectiviteit. Persoonlijke controle bestaat uit twee aspecten. Ten eerste de motivatie om controle over het eigen leven uit te oefenen (Zimmerman, 1995; Delahaij, 2004). Ten tweede de waarneming van persoonlijke controle, oftewel de 'locus of control' (Delahaij, 2004). Wanneer iemand gelooft dat gebeurtenissen worden veroorzaakt door het eigen gedrag, spreken we van een interne locus of control. Wanneer individuen geloven dat het eigen gedrag geen invloed heeft op de gebeurtenissen wordt gesproken van een externe locus of control.
- Het interactionele component van individuele empowerment gaat net een stapje verder dan het intrapersonlijke component. Bij het vorige component ligt de nadruk op de eigen beleving van persoonlijke controle, hetgeen los staat van het daadwerkelijk vermogen van een individu om controle uit te kunnen oefenen. Binnen het interpersoonlijke component staat centraal het leren begrijpen van de context, het ontwikkelen van een bewustzijn van mogelijkheden om gestelde doelen te bereiken (Zimmerman, 1995), en het verwerven van benodigde kennis en vaardigheden

die nodig zijn om doelen te bereiken (Delahaij 2004). Dit wordt ook wel de kritische bewustzijn genoemd (Zimmerman, 1995; Baumans, 2012).

- Het laatste component van het individuele component van empowerment is het gedragscomponent. Hiermee wordt het daadwerkelijke handelen bedoeld waardoor mensen meer controle verwerven over het eigen leven (Zimmerman, 1995) waarbij participatie de kern is (2004). Door participatie kunnen mensen (a) direct invloed uit oefenen op de omgeving, (b) nieuwe vaardigheden aanleren, (c) het sociale netwerk vergroten en (d) het gevoel van persoonlijke controle versterken. Participatie functioneert hierbij als een zichzelf versterkend proces. Wanneer mensen door participatie hebben ervaren dat zij inderdaad in staat zijn controle uit te oefenen op situaties, zal dit de waargenomen eigen-effectiviteit, motivatie en locus of controle doen vergroten. Dit heeft (weer) een positief gevolg voor de controle op eigen leven (Delahaij, 2004). Uit onderzoek is dan ook gebleken dat individuen die meer participeren in de samenleving, een grotere mate van individuele empowerment ervaren (Schulz & Checkoway, 1992 In: Verzaal, 2002).

Het individuele niveau van empowerment leert het meidenwerk welke ervaringen, vaardigheden en bewustzijn een meisje nodig heeft voor het verwerven van agency. Ook wordt zichtbaar dat participatie in de omgeving nodig is voor zowel het verwerven van deze ervaringen, vaardigheden en bewustzijn als het oefenen met het uitdrukking geven aan agency.

4.3.5 Organisatieniveau

Het tweede niveau van empowerment is het organisatieniveau. Opvallend is dat een aantal auteurs geen onderscheid maken tussen het organisatieniveau en het gemeenschapsniveau (Delahaij, 2004; Maton, 2008). Zij noemen deze niveaus samen 'collectieve empowerment'. Auteurs die het organisatieniveau wel apart beschrijven van het gemeenschapsniveau verschillen in hun opvatting over wat empowerment op organisatieniveau betekent. Verzaal (2002) vat bijvoorbeeld het organisatieniveau letterlijk op en spreekt over een (winstgevende) organisatie waarbij o.a. het participeren van werknemers op managementniveau centraal staat. Andere auteurs zien het organisatieniveau van empowerment wel als een op zichzelf staand niveau (Baumans, 2012; Rich et al., 2006; De Kreek, Work in progress, Griffith et al., 2008; Peterson & Zimmerman, 2004; Van Regenmortel, 2002; Zimmerman, 1995; Wong et al., 2010; Hooijdonk et al., 2010). Wij sluiten ons aan bij deze laatste opvatting.

Empowerment op organisatieniveau gaat over individuen die op georganiseerde wijze – in groepsverband – samenwerken. Inzet is zowel de via participatie verdere ontwikkeling van het individu (Van Regenmortel, 2002; Hooijdonk, 2010; Peterson & Zimmerman, 2004; Zimmerman, 1995; Rich et al., 2006) als het realiseren van veranderingen op gemeenschapsniveau (Griffith, 2008; Van Regenmortel, 2002; Peterson &

Zimmerman, 2004; Zimmerman, 1995). Peterson en Zimmerman (2004) maken daarnaast nog onderscheid tussen expressieve organisaties en instrumentele organisaties. Bij expressieve organisaties ligt de focus op de behoeften van individuele leden van die organisatie terwijl bij instrumentele organisaties de focus gelegd wordt op het bereiken van een verandering of doel binnen de samenleving).

Ook op dit niveau kunnen drie componenten worden onderscheiden (De Kreek, Work in progress; Griffith et al., 2008; Peterson & Zimmerman, 2004). Dit zijn het intraorganisatie component, het interorganisatie component en het extraorganisatie component.

- Het intraorganisatie component van organisatorische empowerment verwijst naar de kenmerken van een georganiseerde groep waardoor de individuen van die groep in staat worden gesteld te kunnen participeren om collectieve doelen te behalen (Peterson & Zimmerman, 2004). Hierbij gaat het dus om de individuele leden van een georganiseerde groep vaardigheden aan te leren, waardoor deze in staat zijn samen met de andere leden van de groep, gezamenlijk te kunnen laten werken aan de doelen van die groep.
- Binnen het interorganisatie component ligt de nadruk meer op de relaties en samenwerking tussen de verschillende georganiseerde groepen (Peterson & Zimmerman, 2004).
- Het laatste component is het extraorganisatie component dat verwijst naar hoe een georganiseerde groep meer invloed kan krijgen binnen de samenleving. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld veranderingen op beleidsniveau, alternatieve diensten creëren of succesvolle inspraak (Peterson & Zimmerman, 2004).

Het organisatieniveau van empowerment geeft het meidenwerk inzicht in hoe meiden – in groepsverband kunnen samenwerken – in het uitoefenen van hun agency om zo de omgeving waarin zij leven te beïnvloeden. Ook wordt zichtbaar dat het individuele agency van de meiden wordt versterkt door het uitoefenen van agency op organisatieniveau.

4.3.6 Gemeenschapsniveau

Het gemeenschapsniveau van empowerment gaat net een stapje verder dan het organisatieniveau. Op het organisatieniveau werken individuen samen in groepen om veranderingen op gemeenschapsniveau te bewerkstelligen. Het gemeenschapsniveau richt zich op het versterken van de *'kwaliteit van leven door middel van sociale en politieke veranderingen.'* (Visser et al., 2007. p.20). Empowerment op dit niveau richt zich dus op het samenwerken van individuen en groepen om meer invloed te krijgen op de kwaliteit van het leven in die gemeenschap (Hooijdonk et al., 2010; Zimmerman, 1995). Voorbeelden hiervan zijn het beïnvloeden van beeldvorming, uitbreiden van burgerrechten of het toegankelijk maken van publieke voorzieningen.

Ook op gemeenschapsniveau kan er onderscheid worden gemaakt tussen verschillende componenten. In de literatuur bestaat hier geen overeenstemming over. Wij kiezen ervoor om de indeling van Rich, Edelstein, Hallman en Wandersman (1995) aan te houden omdat deze het meest aansluit bij de componenten van het individuele en organisatie niveaus. Rich et al. (1995) onderscheiden vier componenten van empowerment op gemeenschapsniveau: formeel empowerment, intrapersoonlijk empowerment, instrumenteel empowerment en substantief empowerment.

- Formeel empowerment betreft empowerment van groepen mensen dat gecreëerd wordt door instituten en overheden (Rich et al., 1995; Delahaij, 2004). Zij kunnen methoden inzetten die gericht zijn op het participeren van groepen mensen. Hierbij kan gedacht worden aan het zorgen voor voorzieningen waardoor een groep beter in staat is om te participeren, zoals kinderopvang. Een andere manier is om groepen mensen te betrekken bij beslissingen die van invloed zijn op hun eigen leven (Rich et al., 1995).
- Het intrapersoonlijke component van empowerment op gemeenschapsniveau is te vergelijken met het intrapersoonlijke component op individueel niveau. Ook hier gaat het om het geloof in de mogelijkheid om als gemeenschap invloed uit te oefenen op de eigen situatie (Rich et al., 1995). Formeel empowerment kan leiden tot intrapersoonlijke empowerment wanneer het mensen de kans geeft om zelfvertrouwen op te bouwen (Rich et al., 1995). Ook kan intrapersoonlijke empowerment worden bewerkstelligd door middel van rolmodellen.
- Instrumenteel empowerment op gemeenschapsniveau heeft parallellen met het interactionele empowerment op individueel niveau (Delahaij, 2004). Hierbij gaat het om het verwerven van het kritisch bewustzijn en de kennis en vaardigheden die nodig zijn om beoogde doelen te realiseren (Rich et al., 1995). Het ontbreken van formeel empowerment is een belemmering voor de ontwikkeling van instrumenteel empowerment. Het is voor mensen moeilijk om hulpbronnen te raadplegen, wanneer er vanuit overheden geen toegang wordt gegeven tot deze hulpbronnen (Rich et al., 1995; Delahaij, 2004).
- Het laatste component van gemeenschap empowerment is de substantieve empowerment (Rich et al., 1995). Deze vorm van empowerment refereert naar het vermogen om beslissingen te nemen die daadwerkelijk tot veranderingen leiden. Bij het substantieve component van empowerment draait het om het proces waarbij burgers en formele instituten samen werken om tot deze besluiten te komen. Wanneer deze instituten zonder input van burgers besluiten nemen, laten de instituten zien dat zij over instrumentele empowerment beschikken, maar worden burgers niet betrokken in het proces van empowerment.

Vergelijkbaar met organisatieniveau, biedt empowerment op gemeenschapsniveau het meidenwerk inzicht over hoe samenwerking kan leiden tot verandering van de omstandigheden die van invloed zijn op het leven van de meiden. Door samen met (groepen) anderen te werken aan het veranderen van de omstandigheden, wordt de agency van individuele meiden ook versterkt. Verschil met empowerment op organisatieniveau is de schaal van zowel de samenwerking als de beïnvloeding. Op gemeenschapsniveau is het eerder mogelijk om structurele omstandigheden te wijzigen.

5 THEORETISCH VERKLARINGSMODEL

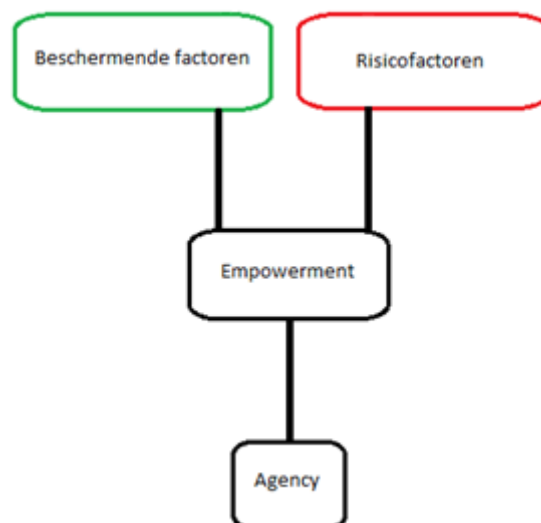
Door middel van dit onderzoek wordt beoogd het meidenwerk als werkwijze van het grootstedelijke jongerenwerk op basis van bestaande theoretische concepten te verklaren. In dit hoofdstuk presenteren wij de theoretische onderbouwing van het meidenwerk. Dat doen wij door in de vorm van het theoretisch verklaringsmodel de werking van het meidenwerk als generieke methodiek van het grootstedelijk jongerenwerk te verklaren. Vervolgens werken wij uit wat de aangehaalde theorie leert over wat de mogelijkheden zijn om binnen het meidenwerk agency te verwerven. De vraag die resteert is of de theoretische verklaring over de werking van het meidenwerk, ook een onderbouwing vormt voor het praktische handelen van de meidenwerkers zoals is vastgesteld in de vorm van negen methodische principes. Dit beschrijven wij in de laatste paragraaf.

5.1 VERKLARING WERKING MEIDENWERK

Wat leert de theorie over de werking van het meidenwerk?

Het eerste wat de theorie uitwijst is dat het doel van het meidenwerk begrepen kan worden als agency. De beschermende en risicofactoren zijn enerzijds van invloed op de mogelijkheden voor het individuele meisje of jonge vrouw om agency te ontwikkelen en anderzijds kunnen meiden hierdoor beïnvloed worden om ze een betere kans te geven om agency te ontwikkelen. Tenslotte wijst de theorie uit dat de werking van het meidenwerk, het proces om agency te verwerven, begrepen kan worden als empowerment. Figuur 1 vat dit samen:

Figuur 1. Theoretisch verklaringsmodel Meidenwerk

Agency is het vermogen van mensen om zelf vorm te geven aan hun leven, in relatie tot hun eigen waarden en in afstemming met hun eigen context. De definitie van agency komt sterk overeen met het doel van het meidenwerk: *'het begeleiden en ondersteunen van meiden bij hun identiteitsontwikkeling, zodat zij als volwassenen zelf vorm kunnen geven aan hun leven als deel van de samenleving'*. Het (leren om) zelf vorm te geven aan het eigen leven, is ook wel bekend als (het verwerven van) eigenaarschap.

Theorie over agency leert, dat om werkelijk zelf vorm te kunnen geven aan het eigen leven, het verwerven van een aantal eigenschappen noodzakelijk is: intentionaliteit, voorbedachtzaamheid, zelfreactiviteit en zelfreflectie. Volgens de theorie van agency is het belangrijk dat mensen eerst een intentie hebben om te handelen of om iets in hun leven te veranderen. Zonder intentie, zal de handeling (of de eigenaarschap) niet slagen. De volgende eigenschap is voorbedachtzaamheid dat in het teken staat van doelen stellen en anticiperen op de gevolgen van de handeling. Wanneer iemand de intentie heeft om iets te veranderen, doelen heeft gesteld en weet welke gevolgen dit heeft, dan zal hij over gaan op het daadwerkelijk handelen. Tot slot zal een persoon reflecteren op het gehele proces.

De theorie van veerkracht geeft inzicht in wat aanknopingspunten zijn voor het aanleren en het versterken van het eigenaarschap over het eigen leven. Daarbij worden twee soorten aanknopingspunten onderscheiden: risicofactoren en beschermende factoren. Om de algemene (identiteits)ontwikkeling te versterken is het nodig om risicofactoren weg te nemen of om beschermende factoren te versterken. Beschermende en risicofactoren kunnen plaatsvinden binnen het meisje, binnen het gezin en/of binnen de omgeving. Hierbij moet wel als kanttekening staan dat een aantal factoren niet beïnvloedbaar zijn, zoals persoonlijkheidskenmerken van het meisje. Factoren die wel beïnvloedbaar zijn, zijn punten waaraan gewerkt kan worden binnen het meidenwerk.

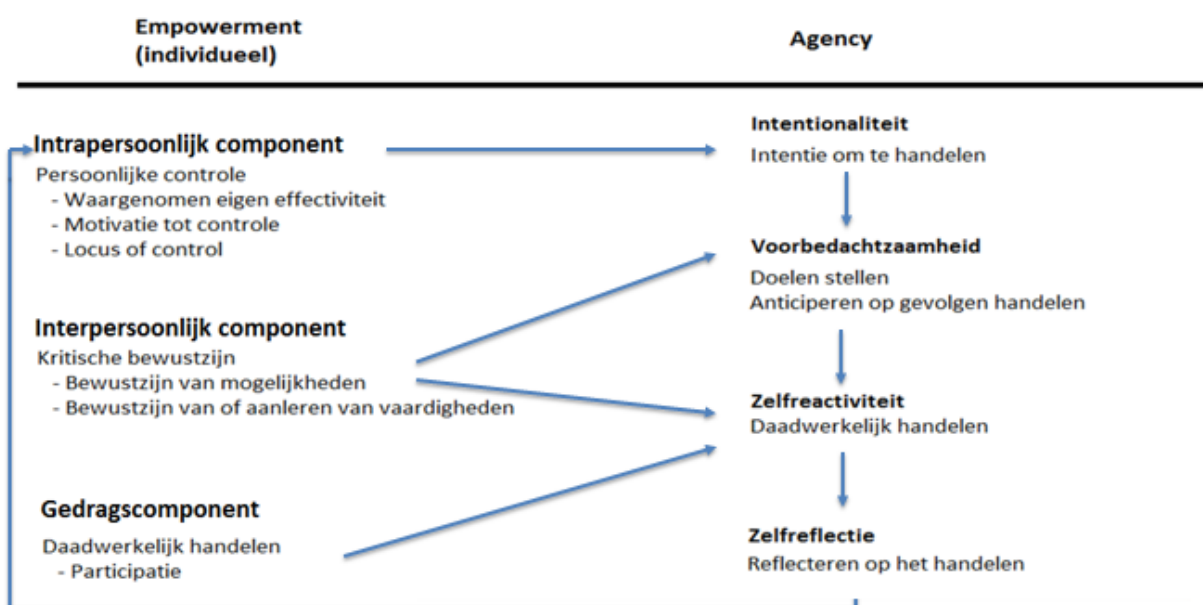
5.2 VERWERVEN AGENCY

De theorie van empowerment geeft inzicht in hoe agency, het eigenaarschap over het eigen leven, kan worden verworven. Empowerment kan worden gezien als een proces van zelfversterking waarmee mensen, organisaties en gemeenschappen (meer) eigenaar worden over hun eigen leven. Het proces van zelfversterking vindt plaats op drie niveaus (het individuele niveau, organisatieniveau en gemeenschapsniveau) die onderling samenhangen. Behoeftte aan zelfversterking is persoons- en context afhankelijk. De persoonlijke kenmerken, de positie thuis en op school of werk, en de maatschappelijke omstandigheden bepalen zowel de mate waarin individuen, groepen en gemeenschappen eigenaar zijn van het eigen leven als de mogelijkheden, beperkingen en uiteindelijke inzet voor zelfversterking.

Op welke manier draagt empowerment nu bij aan het ontwikkelen van agency? Theorie wijst uit dat voor verweven van agency vier eigenschappen verworven dienen te worden (intentionaliteit, voorbedacht-

zaamheid, zelfreactiviteit en zelfreflectie) en dat empowerment plaatsvindt op drie niveaus die de eigenschappen van agency kunnen versterken of verzwakken (intrapersoonlijk component, interpersoonlijk component en gedragscomponent). Onderstaand figuur geeft de interactie weer tussen individuele empowerment en agency. Rechts in de figuur staan de vier stappen van agency. Links zijn vermeld de verschillende niveaus van het empowermentproces. De pijlen vormen de interactie tussen de stappen van agency en de niveaus van empowerment. Dit figuur geeft een beeld van het proces en de samenhang tussen deze concepten. Hierbij moet worden opgemerkt dat, afhankelijk van dit situatie, de startpositie anders kan liggen.

Figuur 2. Samenwerking Agency en Empowerment.

De intrapersoonlijke component van empowerment vergroot de intentionaliteit. Binnen het intrapersoonlijke component staat persoonlijke controle centraal wat bestaat uit drie onderdelen: de waargenomen eigen effectiviteit, motivatie tot controle en de locus of control. Binnen dit onderzoek wordt ervan uitgegaan dat wanneer een individu een hoge mate van persoonlijke controle ervaart waarschijnlijk meer intentie heeft om (meer) controle uit te oefenen op het eigen leven (intentionaliteit).

Wanneer de intentie tot handelen er is, moet een individu onderzoeken wat hij allemaal nodig heeft om daadwerkelijk te kunnen handelen. Hieronder valt het stellen van persoonlijke doelen en het anticiperen op de gevolgen van het handelen. Voordat een individu dat kan doen moet deze een kritische bewustzijn ontwikkelen (intrapersoonlijk handelen). Hiervoor dient een individu zich bewust te zijn van de mogelijkheden en de eigen vaardigheden.

De volgende stap richting het behalen van agency is het daadwerkelijk handelen. Wanneer een persoon zich bewust is van de mogelijkheden en vaardigheden kan deze daadwerkelijk gaan handelen.

Indien nodig kan dit nog worden versterkt door het aanleren van vaardigheden. Om agency te bereiken moet een individu daadwerkelijk handelen om meer invloed op het eigen leven te krijgen. Empowerment stelt dat daarvoor onder andere participatie voor nodig is.

De intentionaliteit, voorbedachtzaamheid en het handelen resulteert in zelfreflectie waarbij individuen op hun handelen reflecteren. Door te reflecteren op het handelen zullen individuen bewuste ervaringen opdoen over het hebben van controle op het eigen leven, wat weer zelfversterkend kan werken. Wanneer individuen dus hebben opgemerkt dat zij inderdaad in staat zijn controle uit te oefenen op situaties, zal dat de waargenomen eigen-effectiviteit, motivatie en locus of controle doen vergroten, wat weer een positief gevolg heeft voor de controle op eigen leven.

Hoewel het model nu een chronologische insteek lijkt te hebben, hoeft dit niet zo te zijn. Binnen het meidenwerk kan er ook begonnen worden met bijvoorbeeld de fase voorbedachtzaamheid. Denk bijvoorbeeld aan een groep meiden de gevolgen laten inzien van seksueel overschrijdend gedrag. Meiden zullen niet direct de intentie hebben om hun gedrag te veranderen. In dat geval zal de meidenwerker 'instappen' bij de fase van voorbedachtzaamheid, waarbij de nadruk ligt op de gevolgen van hun handelen laten inzien. Vervolgens zou de meidenwerker met behulp van stellingen en discussies (zelfreactiviteit) daadwerkelijk gaan handelen aan het verkrijgen van inzicht. Meiden zullen vervolgens hierop reflecteren en wellicht krijgen zij daardoor de intentie om hun gedrag daadwerkelijk aan te passen.

5.3 ONDERBOUWING METHODISCHE PRINCIPES

De vraag die resteert is of de theoretische verklaring over de werking van het meidenwerk, ook een onderbouwing vormt voor het praktische handelen van de meidenwerkers zoals is vastgesteld in de vorm van negen methodische principes. Ter herinnering, de negen methodische principes zijn de uitgangspunten die ten grondslag liggen aan het handelen van de meidenwerkers in contact met de meisjes en de jonge vrouwen. In hoeverre worden de negen methodische principes onderbouwd met theorie?

Het eerste methodische principe is *veiligheid*. Volgens de meidenwerkers wordt er onderscheid gemaakt tussen fysieke veiligheid en sociale veiligheid. Meidenwerkers zorgen voor fysieke veiligheid (door bijvoorbeeld de afwezigheid van jongens) en voor sociale veiligheid (door het opstellen van regels en gedragsnormen, al dan niet in samenwerking met de meiden). Veronderstelt wordt dat veiligheid de basis vormt van het meidenwerk. Wanneer het meidenwerk plaatsvindt in een onveilige omgeving, zullen meisjes moeite hebben met het behalen van de doelen.

Een ander methodische principe waarvan ondersteld wordt dat het de basis vormt voor het werken met meiden, is de *betekenisrelatie*. Een betekenisrelatie is volgens meidenwerkers belangrijk omdat meisjes daardoor de meidenwerker zien als een belangrijke gesprekspartner, waardoor zij meer van zichzelf durven te laten zien en open staan voor de inbreng van de meidenwerker. Gebleken is dat een belangrijke beschermende

factor voor de ontwikkeling van kinderen het hebben van een relatie met een pro sociale volwassene, anders dan de ouder is. De meidenwerker kan de functie hebben van zo'n pro sociale volwassene, wat de aannemelijkheid vergroot dat het hebben van een betekenisrelatie de basis vormt voor het werken met meiden.

Een aantal methodische principes spelen meer een indirecte rol bij het verwezenlijken van het doel van het meidenwerk. Dit is bijvoorbeeld de methodische principe *kennen*. Doordat de meidenwerker het meisje kent weet zij wat per meisje factoren zijn die het behalen van agency van meisjes in de weg staan of juist bevorderden. Hierdoor weet de meidenwerkers welke mogelijkheden er zijn voor het ondersteunen van het meisje. Doordat de meidenwerker het meisje kent, kan zij beter *aansluiten bij de behoefte* van het meisje. Hierbij gaat het om zowel de uitgesproken behoefte van het meisje, als de onbewuste behoefte van het meisje. Overigens hoeft dit niet alleen op te gaan voor het individuele meisje. Meidenwerkers kennen ook de groep als geheel en kunnen ook inspelen op de behoeften van de gehele groep.

De overige methodische principes leveren een directe bijdragen aan het verwerven van agency. Zo heeft *praten* een belangrijke functie binnen het meidenwerk. Door met de meiden individueel of in groepsverband te praten, leer je ten eerste het meisje/de meiden kennen, waardoor er beter aangesloten kan worden bij hun behoeften. Ten tweede is praten het middel om te werken aan empowermentprocessen. Door te praten wordt het kritische bewustzijn vergroot en kan de ervaren persoonlijke controle toenemen. Meidenwerkers beschrijven deze methodische principe niet voor niets als 'de motor van het meidenwerk'.

Middels het *positief bekrachtigen* van individuele meisjes, maar ook van de meiden als groep, geef je erkenning en waardering voor positief gedrag. Vanuit de theorie over beschermende factoren komt ook naar voren dat dit belangrijk is voor de stimulering van een positieve (identiteit)ontwikkeling. Het positief bekrachtigen kan een belangrijke rol spelen in de empowermentprocessen. Door een meisje te wijzen op wat zij goed doet, kan bijvoorbeeld het geloof in de eigen kracht toenemen, wat een positief effect heeft op het bereiken van agency.

Het stellen van *grenzen* heeft ook een direct effect op het bereiken van agency. Ten eerste kan door het stellen en handhaven van grenzen de (sociale) veiligheid worden vergroot (wat de basis vormt voor het bereiken van agency). Ten tweede draagt het stellen en handhaven van grenzen direct bij aan een kritische bewustzijn (wat is algemeen geaccepteerd gedrag?).

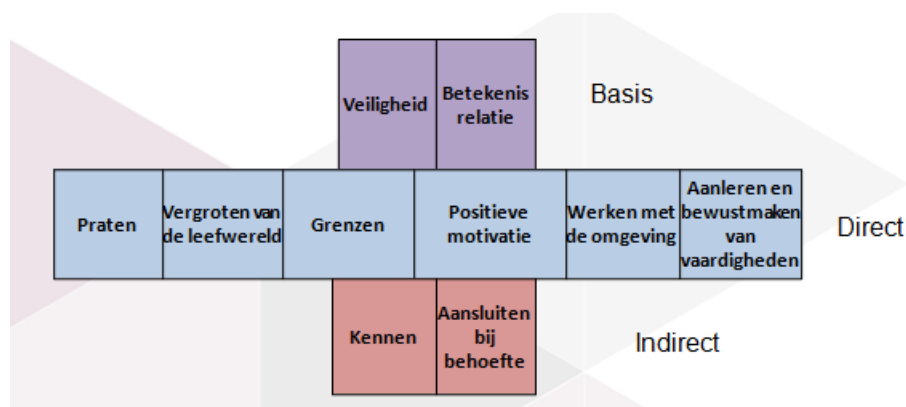
Het *vergroten van de leefwereld* blijkt vanuit de empowermenttheorie belangrijk te zijn, omdat het proces van zelfversterking (agency) samenhangt met de ontwikkeling van de groep en in de context van de gemeenschap. Het vergroten van de leefwereld hangt samen met participatie. Door meisjes meer in aanraking

te laten komen met andere groepen, culturen, normen e.d. wordt haar leefwereld vergroot, wat bijdraagt aan haar kritische bewustwordingsproces.

Een andere methodische principe is het *werken met de omgeving*. Volgens de eerder genoemde theorie is een beschermende factor de relatie tussen jongeren en ouders. Daarom is het belangrijk dat de meidenwerker niet alleen werkt met het meisje, maar ook de omgeving van het meisje erbij betreft. De omgeving van het meisje hoeven overigens niet alleen de ouders te betreffen. Het kan ook gaan om vriendinnen, broers/zussen, leraren etc.

Het hebben van bepaalde competenties en vaardigheden wordt gezien als een beschermende factor. Het is daarom belangrijk dat de meidenwerker bestaande competenties van individuele meiden bekrachtigd. Wanneer een meisje nog niet over bepaalde vaardigheden beschikt, heeft het meidenwerk de taak hebben om het meisje een leeromgeving te bieden waar zij zich deze vaardigheden kan eigen maken. Opvallend is dat de eerder genoemde methodische principes hier niet op in gaan. Wanneer een meisje de vaardigheden mist om zelf meer invloed uit te kunnen oefenen op haar eigen leven, is het belangrijk dat de meidenwerker hier aandacht aan besteed. Volgens de meidenwerkers gaat het hierbij niet alleen om het aanleren van vaardigheden, maar ook om hen bewust te maken van de vaardigheden die zij al hebben. Volgens hen zijn meisjes snel geneigd om te zeggen ‘dat kan ik niet’, terwijl zij volgens de meidenwerkers wel de vaardigheden hebben om dat wel te kunnen. Door meiden bewust te maken van hun eigen vaardigheden neemt hun waargenomen eigen-effectiviteit en kritische bewustzijn toe. Daarom wordt vanuit de theorie gepleit voor een toevoeging van een tiende methodische principe: *het aanleren en bewustmaken van vaardigheden*. Meidenwerkers hebben tijdens de masterclass aangegeven dat zij deze toevoeging erkennen. Ook benadrukken zij dat meiden soms wel over bepaalde vaardigheden beschikken, maar er zich niet bewust van zijn. Het bovenstaande wordt weergegeven in figuur 3.

Figuur 3. De tien methodische principes van het werken met meiden.

6 CONCLUSIE & DISCUSSIE

In dit rapport is onderzoek gedaan naar de werking van het meidenwerk. Dit op verzoek van het werkveld (waaronder de vereniging OSA) en de politiek (gemeente Amsterdam) die met werken met meiden wilt versterken door de ontwikkeling van een onderbouwde methodiek. Deze moet geldig zijn voor een brede diversiteit aan werkvormen en doelgroepen. In eerder onderzoek zijn de handelingsprincipes die ten grondslag liggen aan het seksespecifiek versterken van de eigen kracht in een brede diversiteit aan werkwijzen binnen het sociaal werk geïdentificeerd en met praktijkkennis onderbouwd. Dit rapport beoogt de werking van het meidenwerk theoretisch te verklaren.

Dit onderzoek levert een verklaringsmodel op voor de werking van het meidenwerk als generieke methodiek binnen het jongerenwerk. Inzet van het meidenwerk is het versterken van de identiteitsontwikkeling van meisjes en jonge vrouwen, opdat zij als volwassenen zelf vorm kunnen geven aan hun leven. Het verklaringsmodel maakt inzichtelijk wat de betekenis is van wat meidenwerkers doen in contact met meisjes en jonge vrouwen.

Het theoretisch verklaringsmodel, gepresenteerd in hoofdstuk 5, suggereert dat het doel van het meidenwerk het best kan worden begrepen als agency. Dat betekent dat binnen het meidenwerk het zelf vorm leren geven, in relatie met de eigen context en eigen waarden, aan het eigen leven een centrale rol speelt binnen het handelen. Door het doel van meidenwerk te verbinden aan een theoretisch concept wordt inzichtelijk gemaakt wat professionals zouden moeten doen volgens deze theorie om hun doel te behalen. Het geeft dus richting aan het handelen van de meidenwerkers.

Vervolgens kan het theoretisch verklaringsmodel door meidenwerkers worden gebruikt om een inschatting te maken van op welk niveau het meisje of de groep meiden vastlopen in het behalen van agency en wat mogelijkheden zijn om het proces van zelfversterking te entameren. Wanneer het niveau waarop vast wordt gelopen is bepaald, kan de meidenwerker gericht kijken naar welke empowermentprocessen zij kan inzetten om het meisje of de groep meiden te ondersteunen in het verwerven van agency. Hierbij houdt de meidenwerker ook rekening met de aanwezigheid van risicofactoren en beschermende factoren, en de mogelijkheden om deze af te zwakken respectievelijk te versterken. De methodische principes geven de meidenwerkers praktische handvatten aan hoe zij in contact met meisjes en jonge vrouwen aan de empowermentprocessen kunnen werken.

Over de eerder geformuleerde negen methodische principes leert dit onderzoek dat deze niet compleet te zijn. Vanuit de theorie wordt gewezen op het toevoegen van een tiende methodische principe: het aanleren of bewustmaken van vaardigheden. Tijdens de masterclass, waarin de resultaten van dit onderzoek zijn besproken, is dit ook voorgelegd aan de meidenwerkers. Meidenwerkers erkennen dat het aanleren of bewustmaken van vaardigheden een van de aspecten van het meidenwerk is. Ook benadrukken zij dat meiden soms wel over bepaalde vaardigheden beschikken, maar er zich niet bewust van zijn. Dit

resulteerde in de bijstelling van de tiende methodische principe: bewustmaken en aanleren van vaardigheden.

Met het theoretisch verklaringsmodel is in dit onderzoek antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: *Wat is de werking van het meidenwerk voor de identiteitsontwikkeling van meisjes en jonge vrouwen opdat zij als volwassenen zelf vorm kunnen geven aan hun leven?* Dat betekent dat middels dit onderzoek de werking van het meidenwerk theoretisch is verklaard. Het grootstedelijk meidenwerk als generieke werkwijze van het jongerenwerk, is naast met praktijkkennis onderbouwd nu ook theoretisch verklaard.

Benadrukt moet worden dat het hier alleen gaat om een theoretische verklaring waarom en hoe het meidenwerk kan werken. Het maakt het aannemelijk dat de eerder genoemde methodische principes (en de nieuw toegevoegde) inderdaad de kernelementen zijn van het seksespecifieke werken met meiden. Ook geeft het professionals een verklaring waarom zij op deze manier handelen. Of zoals meidenwerkers het in de masterclass beschrijven: *'Het geeft woorden aan wat we al doen'* en *'Eindelijk staat wat we doen nu eens op papier'*. Tenslotte geeft het verklaringsmodel houvast en richting aan het handelen van de professionals.

Wel moet als kanttekening worden gemaakt dat dit theoretisch verklaringsmodel op dit moment gebaseerd is op praktijkkennis en theoretische concepten. Doordat de impliciete kennis van meidenwerkers beschreven is en het meidenwerk theoretisch wordt verklaard, is de werkwijze overdraagbaar en is het aannemelijker dat het meidenwerk op deze manier werkt. De effectiviteit van het meidenwerk is nog niet met wetenschappelijk onderzoek onderbouwd. De gebruikte concepten bestaan met name uit theorieën en leveren daarom geen empirisch bewijs voor de werking. Ook kan met het model niet vastgesteld worden of de beoogde doelen behaald worden en wordt er geen causale bewijskracht geleverd. Vervolgonderzoek is nodig om het theoretisch verklaringsmodel meer body te geven, door deze middels wetenschappelijk effectiviteitsonderzoek te onderbouwen. Onze ambitie is dan ook om vervolgonderzoek te doen naar de resultaten van het meidenwerk voor meisjes en jonge vrouwen middels een empirisch onderzoek in Nederland en andere Europese landen.

BRONVERMELDING

- Aalbers-Van Leeuwen, M., Van Hees, L., & Hermanns, J. (2002). Risico- en protectieve factoren in moderne gezinnen: Reden tot optimisme of reden tot pessimisme? *Pedagogiek*, 22, 41-54.
- Asscher, J., Hermanns, J., & Deković, M. (2008). Behoefte aan opvoedingsondersteuning van ouders aan jonge kinderen. *Pedagogiek*, 28(2), 114 – 127.
- Bandura, A. (2006). Toward a Psychology of Human Agency. *Perspectives on Psychological Science*, 1(2), 164-180.
- Batsleer, J. (2013). *Youth Working with girls and women in community settings*. Surrey (England): Ashgate Publishing Limited.
- Boer, E.E. de & Metz, J.W. (2014). Meiden? Dit kan je ermee. Methodische principes van het sekse specifiek werken met meiden. Amsterdam: Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Boer, E.E. de & Metz, J.W. (te verschijnen). Seksespecifiek versterken van de eigen kracht. In K. Nijhof & R. Engels (Eds.) *Meisjes in zorg: Signalering, presentie en behandeling*. Amsterdam. SWP.
- Borovoy, A., & Ghodsee, K. (2012). Decentering agency in feminist theory: Recuperating the family as a social project. *Women's Studies International Forum*, 35, 153-165.
- Boumans, J. (2012). *Naar het hart van empowerment: een onderzoek naar de grondslagen van empowerment van kwetsbare groepen*. Utrecht: Movisie.
- Boumans, J. (2012). Tussen regie en repressie. Een verkenning van het concept empowerment. *Tijdschrift voor Rehabilitatie*, 1, 28-42.
- Charrad, M.M. (2010). Women's agency across cultures: Conceptualizing strengths and boundaries. *Women's Studies International Forum*, 33, 517-522.
- Delahaij, R. (2004). *Dossier Empowerment. Empowerment methoden bij allochtone jongeren*. Utrecht: FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling.
- Dieleman, A. (2012). Een nieuwe blik op jongeren. In J. Hermes, P. Naber, & A. Dieleman (Eds.), *Leefwerelden van jongeren. Thuis, school, media en populaire cultuur* (pp. 17–40). Bussum: Coutinho.
- DiFulvio, G.T. (2011). Sexual minority youth, social connection and resilience: From personal struggle to collective identity. *Social Science & Medicine*, 72, 1611-1617.
- Donkers, G. (2012). *Veranderen in meervoud. Een driedimensionale kijk op de sociale veranderingkunde*. Den Haag: Boom Lemma.
- Dorselaer, S. van, Zeijl, E., Eekhout, S. van den, Bogt, T. ter, & Vollebergh, W. (2007). *HBSC 2005: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for social-ecological systems analyses. *Global environmental change*, 16, 253-267.

- Gemmeke, M., Hilverdonk, P., Hoogenes, A., Valkestijn, M., Vink, C., & Smid, M. (2011). *Emancipatie van het jongerenwerk*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Griffith, D.M., Allen, J.O., Zimmerman, M.A., Morrel-Samuels, S., Reischl, T.M., Cohen, S.E., & Campbell, K.A. (2008). Organizational Empowerment in Community Mobilization to Adress Youth Violence, *American Journal of Preventive Medicine*, 34(3), 89-99.
- Haaster, K. van. (2003). *Denken en doen. Programmeren in het sociale domein*. Bussum: Coutinho.
- Hooijdonk, C., van, Lenthe, F., van, Kreuger, F., & Rentema, M. (2010) *Empowerment door Van Klacht naar Kracht. Meten van effecten op empowerment bij lage sociaal-economische groepen in het Rotterdams leefstijlprogramma Van Klacht Naar Kracht*. Rotterdam: CEPHIR.
- Ince, D., van Yperen, T., & Valkestijn, M. (2013). Top tien positieve ontwikkeling jeugd Beschermende factoren in opvoeden en opgroeien. Gedownload via <http://www.nji.nl/nl/Top-tien-positieve-ontwikkeling-jeugd.pdf>.
- Isaacs, T. (2013). Feminism and Agency. *Canadian Journal of Philosophy*, 32(1), 129-154.
- Kreek, M. de (Work in Progress). Empowerment form a narrative perspective: The corrective power of studying local memory websites. Hogeschool van Amsterdam, Amsterdam.
- Kooijmans, M., Abdallah, S., & Raven, T. (2013). *Perspectieven op talentontwikkeling in het jongerenwerk. Succeservaringen, rolmodellen en het rechte pad*. Den Bosch: Avans Hogeschool.
- Lin, K.K., Sandler, I.N., Ayers, T.S., Wolchik, S.A., & Luecken, L.J. (2004) Resilience in Parentally Bereaved Children and Adolescents Seeking Preventive Services. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 33(4), 673-683.
- Luthar, S.S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of Resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child development*, 71(3), 543-562.
- Luthar, S.S., Sawyer, J.A. & Brown, P.J. (2006). Conceptual issues in studies of resilience. Past, present and future research. *New York Academy of Sciences*, 1094, 105-115.
- Masten, A.S. (2001). Ordinary Magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56, 227-238.
- Masten, A.S., & Coatsworth, J.D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments. Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2), 205-220.
- Maton, K.I. (2008). Empowering Community Settings: Agents of Individual Development, Community Betterment, and Positive Social Change. *American journal of Community Psychology*, 41, 4-21.
- McMunn, A., Bartley, M., & Kuh, D. (2006). Women's health in mid-life: Life course social roles and agency as quality. *Social Science & Medicine*, 63, 1561-1572.
- Meeus, W. (1993). De psychosociale ontwikkeling van adolescenten. In: W. Meeus & H. 't Hart (Red). *Jongeren in Nederland*, 31-55. Amersfoort: Academische Uitgeverij.

- Meij, H., & Ince, D. (2013). De ontwikkeling van kinderen. Gedownload via <http://www.nji.nl/nl/Oorzaken-en-achtergronden-problematische-ontwikkeling.pdf>.
- Merens, A., Hartgers, M. & Brakel, M. van den (2012). Emancipatiemonitor 2012. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/ Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Metz, J.W. (2011). *Kleine stappen, grote overwinningen. Jongerenwerk: historisch beroep met perspectief*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Metz, J.W. (2013). *De waarde(n) van het jongerenwerk*. Uitgave: Amsterdam University Press. Lectorale Rede, in verkorte vorm uitgesproken op dinsdag 8 oktober 2013 door dr. Judith Metz, lector Youth Spot.
- Metz, J. W., & Sonneveld, J. (2012). *De inloop als ingang. Onderzoeksrapport over de werking en de resultaten van De Inloop als werkwijze in het grootstedelijk jongerenwerk*. Amsterdam: Youth Spot.
- Morreel (z.j.). De kracht van resilience voor maatschappelijk kwetsbare jongeren. Overgenomen uit: Loots, C., Schaumont, C. (Red.). (2006). Kwetsbare jongeren: een uitdaging aan de samenleving en het salesiaanse opvoedingsproject. Oud-Havelee. Don Boscovormingscentrum. 107-138.
- Perkins, D.D., & Zimmerman, M.A. (1995). Empowerment Theory, Research, and Application. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 569-579.
- Perkins, D.D., Bess, K.D., Cooper, D.G., Jones, D.L., Armstead, T., & Speer, P.W. (2007). Community Organizational learning: Case studies illustrating a threedimensional model of levels and orders of change, *Journal of Community Psychology*, 35(3), 303-328.
- Peterson, N.A., & Zimmerman, M.A. (2004). Beyond the Individual: Toward a Nomological Network of Organizational Empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 34(1-2), 129-145.
- Pollack, S. (2000). Reconceptualizing Women's Agency and Empowerment. *Women & Criminal Justice*, 12(1), 75-89.
- Portzky, M., Audenart, K., & De Bacquer, D. (2009). Resilience in de Vlaamse en Nederlandse algemene populatie. Resultaten bij de normeringsstudie van de RS-nl Resilience Scale- Nederlandse versie. *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 39 (3), 183-193.
- Rappaport, J. (1987). Terms of Empowerment/Exemplars of Prevention: Towards a Theory for Community Psychology, *American Journal of Community Psychology*, 15(2), 121-148.
- Rich, R.C., Edelstein, M., Hallman, W.K., & Wandersman, A.H. (1995). Citizen Participation and Empowerment: The Case of Local Environmental Hazards. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 657-676.
- Roemer, J. (2007). De betekenis van 'resilience' voor de begeleiding van verslaafden. *Verslaving*, 3(3), 38-49.
- Rutter, M. (2012). Resilience as a dynamic concept. *Development and Psychopathology*, 24, 335-344.
- Samman, E., & Santos, M.E. (2009). Agency and Empowerment: A review of concepts, indicators and empirical evidence. <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-RP-10a.pdf>.

- Tang, S.Y.S., & Anderson, J.M. (1999). Human agency and the process of healing: lessons learned from women living with a chronic illness – ‘re-writing the expert’. *Nursing Inquiry*, 6, 83-93.
- Vanderbilt-Adriance, E., & Shaw, D.S. (2008). Conceptualizing and re-evaluating resilience across levels of risk, time, and domains of competence. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11, 30-58.
- Van Regenmortel, T. (2002). *Empowerment en maatzorg. Een krachtgerichte psychologische kijk op armoede*. Leuven (België): Uitgeverij Acco.
- Van Regenmortel, T. (2011). *Lexicon van empowerment*. Utrecht: Marie Kamphuis Stichting.
- Verzaal, H. (2002). *Empowerment in de jeugdzorg: onderzoek naar empowerment bevorderend gedrag van hulpverleners*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (Dissertation).
- Visser, F., Molleman, G., Peters, L., Jacobs, G., & Rozing, M. (2007). *Empowerment kwaliteit instrument. Voor gezondheidsbevorderaars en preventiewerkers als aanvulling op de Preffi 2.0*, Woerden: Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ).
- Waal, V. de. (2009). Wie de jeugd heeft... In N. de Boer (Ed.), *CMV in veelvoud. Trendstudies bij Alert en Ondernemend 2.0* (pp. 38–46). Amsterdam: SWP.
- Wong, N.T., Zimmerman, M.A., & Parker, E.A. (2010). A Typology of Youth Participation and Empowerment for Child and Adolescent Health Promotion, *American Journal of Community Psychology*, 46, 100-114.
- Yperen, T.A. van (red., 2010). *55 vragen over effectiviteit. Antwoorden voor de jeugdzorg*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Zimmerman, M.A. (1995). Psychological Empowerment: Issues and Illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23 (5), 581-599.

BIJLAGE 1. BESCHERMENDE EN RISICOFACTOREN

Domein	Beschermende factor	Auteurs
Binnen het kind	Cognitieve vaardigheden (IQ)	Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008 Van Regenmortel, 2002 Inca et al., 2013
	Emotieregulatie	Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008
	Temperament	Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008 Van Regenmortel, 2002
	Positieve identiteit	Van Regenmortel, 2002 Inca et al., 2013
	Schoolmotivatie	Inca et al., 2013
	Competenties <ul style="list-style-type: none"> - Sociale competentie - Emotionele competentie - Gedragmatige competentie 	Inca et al., 2013
Binnen het gezin	Kansen bieden voor interactie en participatie	Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008 Inca et al., 2013
	Pro sociale normen	Inca et al., 2013
	Relatie met (een van de) ouders	Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008 Van Regenmortel, 2002 Inca et al., 2013
Binnen de omgeving	Relatie met een pro sociale volwassene	Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008 Van Regenmortel, 2002 Inca et al., 2013 Masten & Coastworh, 1998
	Constructieve vrijetijdsbesteding	Inca et al., 2013
	Erkenning en waardering voor positief gedrag	Inca et al., 2013

Risicofactoren

Domein	Risicofactor
Risicofactoren binnen het kind	Biologische factoren. Zoals prematuriteit en laag geboortegewicht
	Zwangerschapscomplicaties en genetische afwijkingen
	Moelijk temperament
	Hyperactiviteit, impulsiviteit (of juist te sterke controle over emoties) en/of sterke prikkelbaarheid
	Laag IQ en achterblijvende taalontwikkeling
	Ingrijpende gebeurtenissen. Zoals ziekenhuisopname, mishandeling of de dood van één van de ouders.
Factoren in het gezin	Psychiatrische problematiek van één van de ouders, waarbij de mate van het sociaal functioneren van de ouder en de aantasting van het opvoedingsklimaat bepalend is.
	Problematische levensgeschiedenis van één of beide ouders, zoals incest, mishandeling en verwaarlozing.
	Problematische gezinsrelaties die tot uiting komen in: een ineffectieve, dwingende omgang van de ouder met het temperament van het kind, een autoritaire of (te) permissieve opvoedingsstijl, een lage gevoelsmatige betrokkenheid bij het kind, mishandeling, verwaarlozing, het ontbreken van een veilige hechting tussen ouder(s) en kind, en een disharmonische relatie tussen de ouders en een slechte communicatie binnen het gezin
	Laag gezinsinkomen en stress door schulden en/of werkloosheid;
	Ouders die zelf antisociaal gedrag vertonen, en ouders die een positieve houding hebben of gedrag vertonen rond geweld en criminaliteit en/of alcohol- en drugsgebruik;
Factoren in de omgeving van het kind	Ontbreken van familie of vrienden van het gezin die tot steun kunnen zijn.
	School: gebrek aan betrokkenheid bij de school, gebrek aan organisatie /controle op school en ontbreken van duidelijkheid over of stimulering van

	<p>sociaal wenselijk gedrag binnen de school, slechte schoolresultaten, spijbelen en voortijdig schoolverlaten;</p>
	<p>Vriendengroep: omgang met leeftijdsgenoten die probleemgedrag vertonen en/of lid zijn van een jeugdbende;</p>
	<p>Buurt en samenleving: sociale uitsluiting (jeugdigen hebben niet het gevoel deel uit te maken van de maatschappij), lage sociale cohesie in de buurt, weinig controle op gedrag in de buurt (surveilleren), hoge mobiliteit in de buurt, onduidelijke normen in de wijk of die bevorderend zijn voor drugsgebruik, geweld en criminaliteit, de beschikbaarheid van alcohol en drugs, verkrijgbaarheid van vuurwapens, ontbreken van stimulering van sociaal wenselijk gedrag in de wijk, lage sociaal-economische omgeving (armoede).</p>

Bron: Meij & Ince (2013).

© Hogeschool van Amsterdam
April 2015

LECTORAAT YOUTH SPOT

Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie

Wibautstraat 5a

Postbus 1025

1000 BA Amsterdam

www.hva.nl/akmi